

TURİZM FAKÜLTESİ
Faculty of Tourism

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

JOURNAL OF SILK ROAD TOURISM RESEARCH

ISSN 2792-0585

Aralık/December 2023

Cilt/Volume 03

Sayı/Issue 02

JOURNAL OF SILK ROAD TOURISM RESEARCH

Cilt Volume 3 • Sayı Issue 2 • Yıl Year 2023

ISSN: 2792-0585 E-ISSN: ISSN: 2792-0585

Periyot~ Period: Yılda 2 Sayı Biannual (Haziran & June / Aralık & December)

Yayın Dili ~ Language Publication: Türkçe & İngilizce / Turkish & English

Sahibi ~ The Owner

Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi ~ Atatürk University Tourism Faculty

Baş Editör ~ Editor-in-Chief

Dr. Ahmet ÇAVUŞ - Atatürk University

Editör ~ Editor

Dr. Ali İSKENDER - Atatürk University

Dr. Erkan DENK - Atatürk University

Mizanpaj Editörü ~ Layout Editor

Serhan ORAL - Atatürk University

Emrah KIRMACI - Atatürk University

Sosyal Medya Editörü ~ Social Media Editor

Şebnem SARI - Atatürk University

Alan Editörleri ~ Field Editors

Turizm İşletmeciliği Alan Editörü ~ Tourism Management Field Editor

Dr. Gürel ÇETİN - İstanbul University

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Alan Editörü ~ Gastronomy and Culinary Arts Field Editor

Dr. Burak MİL - İstanbul Kent University

Turizm Rehberliği Alan Editörü ~ Tourism Guidance Field Editor

Dr. Nihat ÇEŞMECİ - Erciyes University

Rekreasyon Yönetimi Alan Editörü ~ Recreation Management Field Editor

Dr. Ali Yaylı - Hacı Bayram Veli University

İngilizce Dil Editörleri ~ English Language Editors

Dr. Birgül AKDAĞ ÇİMEN - Atatürk University

Hasan Yenice - Atatürk University

Cumur BERBER - Atatürk University

Furkan CANBAY - Atatürk University

Yayın Kurulu ~ Editorial Board

Dr. Abdullah KARAMAN - Selçuk University

Dr. Akın AKSU - Akdeniz University

Dr. Bahattin ÖZDEMİR - Akdeniz University

Dr. Beykan ÇİZEL - Akdeniz University

Dr. Cem IŞIK - Anadolu University

Dr. Cevdet AVCIKURT - Balıkesir University

Dr. Doğan GÜRSOY - Washington State University
Dr. Ebru GÜNLÜ KÜÇÜKALTAN - Dokuz Eylül University
Dr. Faruk ALAEDDİNOğLU - Van Yüzüncü Yıl University
Dr. Fatih KIYICI - Atatürk University
Dr. Füsun İSTANBULLU DİNÇER - İstanbul University
Dr. Gökalg Nuri SELÇUK, Atatürk University
Dr. Gözde EMEKLİ - Ege University
Dr. Güntekin ŞİMŞEK - Kırgızistan Türkiye Manas University
Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA - Kayseri University
Dr. Mehmet ZAMAN - Atatürk University
Dr. Meryem AKOğLAN KOZAK - Anadolu University
Dr. Nazmiye ÖZGÜÇ - İstanbul University
Dr. Nilüfer ŞAHİN PERÇİN - Nevşehir Hacı Bektaşı Veli University
Dr. Nuray TETİK DİNÇ - Balıkesir University
Dr. Nurudin KIDIRALIYEV - Kırgızistan Türkiye Manas University
Dr. Prakash CHATHOTH - American University of Sharjah
Dr. Salih KUŞLUVAN - İstanbul Medeniyet University
Dr. Semra Günay AKTAŞ - Anadolu University
Dr. Serhat ZAMAN - Bursa Uludağ University
Dr. Sevgi YILMAZ - Atatürk University
Dr. Süleyman TOY - Atatürk University
Dr. Şeyhmus BALOğLU - University Of Nevada
Dr. Tuna BATUHAN - Atatürk University
Dr. Uğur ÇALIŞKAN - Muğla Sıtkı Koçman Universty
Dr. Yasin BOYLU - Kırgızistan Türkiye Manas University

Cilt 3'ün Hakemleri ~ Reviewers of Volume 3

Dr. Kansu GENÇER - Kütahya Dumlupınar University
Dr. Aslı ÇELİKEL - Mardin Artuklu University
Dr. Gökhan YILMAZ - Isparta Uygulamalı Bilimler University
Dr. Ecem İNCE KARAÇEPER - İstanbul Kent University
Dr. M. Cenk BİRİNCİ - Erzincan Binali Yıldırım University
Dr. Sevim KÜL AVAN - Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Dr. Ekrem AYDIN - Artvin Çoruh University
Dr. Aslıhan ESRİNGÜ - Atatürk University
Dr. Eray TURPCU- Giresun University
Dr. Özlem TEKİN - Bandırma Onyedİ Eylül University

Journal Of Silk Road Tourism Research, ulusal hakemli akademik bir dergidir.

Journal Of Silk Road Tourism Research is a national peer-reviewed academic journal.

Dergide yayımlanan makalelerin telif hakları Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Dekanlığına,
hukuki sorumluluğu da yazarlarına aittir.

Copyrights of the articles published in the journal belong to the Dean of the Faculty of Tourism of
Ataturk University; and the legal responsibility belongs to the authors.

İletişim ~ Communication: Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi - 25240 / Yakutiye - Erzurum

Tel: +90 442 231 50 42 - Fax: +90 442 231 53 48

e-mail: silkroadtourism@atauni.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/silkroadtour>

Yayımlanan yazıların telif hakları Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi'ne aittir, yayıncının izni
alınmadan yazıların tümü, bir kısmı ya da bölümleri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

The copyrights of the published articles belong to Atatürk University Faculty of Tourism, all, part
or parts of the articles cannot be reproduced, printed or published without the permission of the
publisher.

Editörden

Dergimizin 3. Cilt 2. Sayını çıkarmanın mutluluğunu yaşarken güzel bir haberi de okurlarımızla paylaşmak istiyorum. Yaklaşık bir yıl önce müracaat ettiğimiz uluslararası indekslerden EBSCO'dan olumlu geri dönüş aldık ve sözleşme imzaladık. Dergimiz yakın bir zamanda EBSCO indekste taranmaya başlayacak. Bununla birlikte TR Dizin mracaatımızı bir yıl önce yapmıştık. TR Dizin yetkilileri tarafından ilk değerlendirme 3. Cilt 1. Sayı sonrasında yapıldı. Aralık sayımız akabinde ikinci değerlendirme yapılacak. TR Dizine girmeyi daha kaliteli yayınların gelmesi ve dergimizi hedeflediğimiz yerlere getirebilmemiz için çok önemli görüyoruz. Journal of Silk Road Tourism Research'n bu sayısı için yazarlar tarafından dört makale gönderildi. İki hakemler tarafından kabul edildi, birisi reddedildi. Diğer makale aynı yıl içinde dergimizde bir yazarın sadece bir makalesi yayınlanabilir ilkesine uygun olmadığı için sonraki sayıda değerlendirmek üzere süreci devam etmektedir. Yayınlanan makaleler derleme türündedir. Bu sayıya makale gönderen yazarlara, makaleleri değerlendiren hakemlere, emeği geçen ekibimize, teşekkürlerimi sunarım.

Umulan ve beklenen faydaları sağlaması dileklerle.

Dr. Ahmet ÇAVUŞ

Editorial

While we are pleased to publish Volume 3, Issue 2 of our journal, I would like to share good news with our readers. We received positive feedback from EBSCO, one of the international indexes we applied for about a year ago, and we signed a contract. Our journal will soon be scanned in the EBSCO index. In addition, we made our TR Index application a year ago. The first evaluation by TR Index officials was made after Volume 3, Issue 1. The second evaluation will be made after our December issue. It is considered to be very crucial to be included in the TR Index in order to bring more quality publications and to make our journal reach the target. Four articles were submitted by the authors for this issue of Journal of Silk Road Tourism Research. Two were accepted by the referees and one was rejected. The other article is in the process of being evaluated for the next issue since it does not comply with the principle that only one article of an author can be published in our journal in the same year. The published articles are of review type. I would like to thank the authors who submitted articles to this issue, the referees who evaluated the articles, and our team who contributed.

I hope it will provide the expected and desired benefits.

Dr. Ahmet ÇAVUŞ

İÇİNDEKİLER~ CONTENTS

Derleme Makaleleri ~ Review Articles

TURİZM ENDÜSTRİSİNDE EKOLOJİK AYAK İZİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLE İLİŞKİSİ

ECOLOGICAL FOOTPRINT IN TOURISM INDUSTRY AND ITS RELATIONSHIP WITH SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Gökalp Nuri SELÇUK – Melike GENÇAL.....1 - 15

TURİZM SEKTÖRÜ İŞ HAYATINDA AYRIMCILIK

DISCRIMINATION IN TOURISM SECTOR BUSINESS LIFE

Burhan YILMAZ.....16 - 27

TURİZM ENDÜSTRİSİNDE EKOLOJİK AYAK İZİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLE İLİŞKİSİ

ECOLOGICAL FOOTPRINT IN TOURISM INDUSTRY AND ITS RELATIONSHIP WITH SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Gökalp Nuri SELÇUK*

Melike GENÇAL**

Özet

Ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ile değerlendirilen sürdürülebilir kalkınma, sürekliliği göstermektedir. Bir popülasyonun tüketim ve üretim sonucu çevreye verdiği zararın ekolojik ayak izi kavramı ile belirlenmesi ise sürdürülebilir kalkınmanın ölçme yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Bu anlamda ekolojik ayak izi kavramı, turizm endüstrisi ve sürdürülebilir kalkınma ile etkileşim içerisindedir. Çalışmada, turizm endüstrisinde ekolojik ayak izinin sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisinin ortaya konulması amaçlanarak, nitel araştırma yöntemlerinden alan yazın ve doküman incelemesi yapılarak derleme oluşturulmuştur. 1960-2022 yılları arasında, dünyada ve ülkemizde ekolojik ayak izinin büyüklüğü incelenmiştir. Aynı zamanda 2030 ve 2050 yıllarında turizm endüstrisinde sürdürülebilir kalkınmanın durumu ve ekolojik ayak izinin büyüklüğü konusundaki öngörüler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Ekolojik Ayak İzi, Turizm Endüstrisinde Ekolojik Ayak İzi

Abstract

Sustainable development, evaluated with its economic, social and environmental dimensions, shows continuity. Determining the damage caused to the environment by a population as a result of consumption and production with the concept of ecological footprint is seen as one of the measurement methods of sustainable development. In this sense, the concept of ecological footprint interacts with the tourism industry and sustainable development. In the study, a compilation was created by reviewing literature and documents, one of the qualitative research methods, with the aim of revealing the relationship between ecological footprint and sustainable development in the tourism industry. Between 1960 and 2022, the size of the ecological footprint in the world and in our country was examined. At the same time, predictions about the state of sustainable development and the size of the ecological footprint in the tourism industry in 2030 and 2050 were evaluated.

Keywords: Sustainable Development, Ecological Footprint, Ecological Footprint in the Tourism Industry

Makalenin türü / Type of article: (Derleme / Review)

Geliş / Received: 21 Haziran 2023 / June 21, 2023

1. Düzeltme: 22 Eylül 2023/ First Revision: September 22, 2023

2. Düzeltme: 22 Ekim 2023/ Second Revision: October 22, 2023

3. Düzeltme: 04 Aralık 2023/ Third Revision: December 4, 2023

Kabul/Accepted: 5 Aralık 2023/ December 5, 2023

Yayın / Published: 31 Aralık 2023 / December 31, 2023

To Cite This Article: Selçuk, G.,N., & Gençal, M. (2023). Turizm Endüstrisinde Ekolojik Ayak İzi ve Sürdürülebilir Kalkınma ile İlişkisi. *Journal of Silk Road Tourism Research*, 3(2), 1-15

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, gokalpns@atauni.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-5073-6046

** Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, melike-g61@hotmail.com, ORCID No: 0009-0000-8020-4086

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmış ve intihal incelemesinden geçirilmiştir.

This article has been prepared in accordance with research and publication ethics and has been checked for plagiarism.

GİRİŞ

Doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması, dünyanın dengesini olumsuz yönde etkilemekte ve geri dönüşü mümkün olmayan sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde bu sonuçlar çevre sorunları (nüfus artışı, çevrenin kirlenmesi, iklim değişikliği, bitki örtüsünün bozulması, tarım alanlarının azalması, su kaynaklarındaki azalma ve ozon tabakasının bozulması vb.) olarak ifade edilmektedir. Ekonomik etkinliklerin ise çevre ve ekosistem üzerinde yıkıcı etkileri bulunmaktadır (Bulut, 2021). Ekonomik büyümenin etkisi ile kaynakların yoğun kullanılması ve biyolojik kapasitenin aşılması sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ile ele alınan sürdürülebilir kalkınma, kaynakların gelecek kuşaklara korunmuş bir şekilde aktarılmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Stockholm’de 1972 yılında yapılan İnsan Çevresi Konferansı’nda, gündeme alınan sürdürülebilirlik kavramı ile ekonomik büyümenin çevre ve kaynaklar üzerindeki etkisine odaklanılarak çevre sorunları ile ekonomik büyüme arasında denge kurulması amaçlanmıştır (Johnston vd., 2007; Kahraman ve Türkay, 2012). Günümüzde ise gelişmiş toplumların çevre üzerindeki artan baskıları insanlık için bir tehdit oluşturmaktadır (Özdemir, 2011). Bu tehdit ise çevre açısından büyük önem taşıyan ekolojik ayak izi kavramını oluşturmaktadır.

Bacasız sanayi olarak bilinen turizm sektörü, global ekonomide hızla büyüyen sektörlerden biridir (Freitas, 2017). Turizm endüstrisi, gelir ve istihdam yaratma, ihracat kanalı, altyapı, ulaştırma ve inşaat sektörünün büyümesine zemin hazırlamak, gelir eşitsizliğini düşürmek ve kalkınma gibi olumlu etkilere sahiptir (Tuğcu, 2014; Sarpong vd., 2020). Turizm endüstrisinin çevre üzerinde, sera gazı emisyonlarını artırması, su kirliliği, iklim değişikliği, gürültü kirliliği, atık fazlalığı, yaban hayatına ve doğaya zarar verilmesi, orman alanlarının yok edilmesi ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır (Davies ve Cahill, 2000; Tisdell, 2001). Bu olumsuz etkiler ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmaktadır.

William Rees tarafından verilen bir seminerle ortaya çıkan ayak izi fikri, 1970’lerin ortasında ekolojik prensiplerin gelişmesine neden olmuştur. Artan refahla birlikte oluşan gezip görme isteği, insanları seyahate yönlendirmektedir. Turizm hareketlerine katılan bireylerin yeme-içme ve barınma gibi fizyolojik ihtiyaçlarını karşılarken gerçekleştirdikleri tüketim aktiviteleri ise doğal çevreyi etkilemektedir. Turizm sektörü, doğal çevreyi etkilerken, bu çevreden de etkilenmektedir (Özdemir ve Tuna, 2016). Bu nedenle 1970’li yıllardan itibaren, doğal çevre duyarlılığı turizm sektöründe de etkili olmaya başlamıştır.

Son yıllarda popülerleşen ve 2021’de yapılan Paris İklim Anlaşması ile de gündemde yer alan Ekolojik Ayak İzi; bir popülasyonun yaptığı faaliyetler sonucu doğaya verilen zararı hesaplamak ve ekolojik dengenin yeniden oluşabilmesi için gereken miktarın belirlenmesi yöntemidir. İnsanoğlunun yaşamını sürdürmesi için doğal kaynaklar tüketilirken, atıklar üretilmektedir. Yapılan bu üretim-tüketim için su ve toprak gerekmektedir. Ekolojik ayak izi, tüketilen kaynakların üretimi ve üretilen atıkların yok edilmesi için gereken su ve toprak alanıdır (Schaller, 1999).

Turizm sektöründe, turistlerin tüketim davranışları ekolojik ayak izinin derecesini belirlemektedir. Bu nedenle turizmde de ekolojik ayak izi kavramı kullanılmaktadır. Turizmin ekolojik ayak izinin azaltılması doğaya verilen zararı azaltacağından destinasyonların sürdürülebilirliği için de büyük önem taşımaktadır. Turizm endüstrisinde, ekolojik ayak izinin küçültülmesinin ise “üretim ve tüketim taraflarında” bulunan bilinçli bireyler tarafından sağlanacağı öngörülmektedir (Tuna, 2018).

Çalışmada doküman analizi yöntemi ile sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir turizm ve ekolojik ayak izi kavramları ele alınmıştır. Ulusal ve uluslararası alanda ekolojik ayak izi ile ilgili analizlere yer verilmiştir. Yöntem ve bulgulara yer verilen çalışmanın, tartışma ve sonuç bölümünde turizmde ekolojik ayak izi ile ilgili öneriler geliştirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ve turizm endüstrisinde ekolojik ayak izi kavramlarına dikkat çekilerek, konu ile ilgili farkındalık yaratabileceği açısından çalışma önem taşımaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramlarından oluşmaktadır. Kalkınma, gelişmekte olan ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelere yetişme çabalarıdır. Kalkınma, insanların yaşam kalitelerini iyileştirme ile ilgili olduğu için sosyo-ekonomik ve kültürel yapı ile de yakından ilişkilidir.

Ekonomik büyüme üretimin olumlu hacmini oluştururken, kalkınma ise insanı da içeren genel bir tanımdır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma, kalkınmanın sürekliliğini göstermektedir. Endüstriyel devrim ile başlayan sürdürülebilir kalkınma, ekonomik faydayı benimseyip çevresel etkileri dikkate almayan bir yapıya sahip olmuştur. Sürdürülebilirliğin önemi anlaşılınca, çevre ve kalkınma kavramları oluşmuştur ([Nath ve Roberts, 2021](#)). Sürdürülebilir kalkınma gelecek nesilleri düşünerek çevreyi korumayı amaçlamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmanın birbiri ile ilişkili üç unsuru bulunmaktadır ([Kent, 2015](#)). Bunlar:

- Ekonomik boyut
- Çevresel boyut
- Sosyal boyut

[Tıraş'a \(2012\)](#) göre, sürdürülebilir kalkınmanın çevreyi temel alarak gerçekleşmesi için şunlar gereklidir:

- İnsan gücünün artırılması,
- Verimlilik için geri dönüşümü olan kaynakların tercih edilmesi,
- Toplumda bulunan tüm bireylerin katılımı ile çevre sorumluluğunun oluşturulması,
- Toplumda bulunan tüm bireylerin çevre sorumluluğuna katılımlarının sağlanması,
- Sürdürülebilir kalkınmanın birbiri ile ilişkili unsurları olan ekonomik, sosyal ve ekosistem arasında etkileşimin sağlanması,
- Çevre ile uyumlu yeniliklerin geliştirilmesi.

Çevre ile etkileşim içerisinde bulunan sürdürülebilir kalkınma, ekonomi ile çevre arasındaki dengeyi sağlayan bir yaklaşımdır.

1.2. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, Birleşmiş Milletler (UN) tarafından 1987 yılında Brundtland raporu ile tanımlanmış ve 1992 yılında Rio'da yapılan konferans ile genişletilmiştir ([Wilson ve Wu, 2017](#)). Dünya nüfusunun artması ile turizm endüstrisindeki hareketliliğin kaynaklara olan olumsuz etkileri turizmde sürdürülebilirlik yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Böylece pek çok sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de bu kavram benimsenmiştir ([Çelik ve Bahar, 2014](#)). Sürdürülebilir turizm, çevreye ve yerel kültüre zarar vermeden bir süreklilik sağlayarak, çevre koruma, sürdürme ve kalkınmayı bünyesinde barındırmaktadır.

Sürdürülebilir turizm, çevreye duyarlı turistlerin seyahat ettikleri bölgenin kültürünü, geleneklerini ve ekosistemini koruma amaçlı yaptıkları faaliyetleri kapsamaktadır ([Bahar vd., 2015](#)). Bu bağlamda turizm kaynaklarının korunarak gelecek nesillere aktarılması amaçlanmaktadır.

Sürekli büyüyen bir sektör olan turizmin ortaya çıkışında, çevresel kaynaklar etkilidir. Bu nedenle çevresel kaynak zenginliği turizmin gelişmesinde önemli bir unsurdur. Ancak turizm faaliyetlerinde kullanılan doğal çevrenin koruma-kullanma dengesine dikkat edilmesi, kaynakların sürdürülebilirliği bakımından büyük önem arz etmektedir.

Uluslararası alanda yapılan ilk çalışmalardan birisi olan Manila Turizm Zirvesi'nde (1980), turizm ve çevre ilişkisi üzerinde durulmuş ve Manila Bildirgesi yayımlanmıştır. Bu zirvede, ekosistemin turizmin gelişimi üzerindeki etkisi belirtilmiş, turizm sektöründen elde edilecek gelirin yüksek olmasının ise ekosistemin korunmasına bağlı olduğu bildirilmiştir. Bu çalışmayı Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ile Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) birlikte hazırlamıştır. Bu çalışma ile, global düzeyde kalkınma hareketlerinin çevresel boyutlarının incelenmesine zemin hazırlanmıştır. Aynı zamanda turizm odaklı çalışmalar yapılmıştır ([Kahraman ve Türkay, 2006](#)).

Çevre, ekosistem veya biyosfer olarak tanımlanmaktadır. İnsanoğlu yıllardan beri çevreyi etkilemiş ve çevreden etkilenmiştir. Sanayi devriminden sonra makineleşmeye bağlı olarak bilinçsizce doğal çevreye zarar verilmiştir. Günümüz insanı sürekli artan ihtiyaçları karşısında bilinçsizce doğal çevreyi kirletmektedir. Bireylerin çevre bilincine ve çevre eğitimine sahip olması bu sorunları çözüme kavuşturabilir ([Doğan, 2017](#)).

Çevre eğitiminde, ekosistemi korumaya yönelik, davranışlar kazandırma eğitimleri de verilmektedir. Çevre eğitimi ile çevreyi korumak, çevre bilincinin oluşturulması, çevreye duyarlı bireylerin yetiştirilmesi ve kontrol edilmesi gibi eylemler gerçekleştirilmektedir ([Demir ve Yalçın, 2014](#)).

Çevre eğitiminde, bireylerin çevrelere koruma yaklaşımı ile bir bütün olarak bakması ve duyarlı olmalarının amaçlandığı, Tiflis'te 1977'de gerçekleştirilen deklarasyonda tanımlanan çevre eğitiminin maddeleri şunlardır ([United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization \[UNESCO\], 1977](#)):

- Farkındalık
- Bilgi
- Tutum
- Beceri
- Katılım

1.3. Ekolojik Ayak İzi

Ekolojik ayak izi; biyosfer üzerindeki davranışların çevre açısından pozitif yönlü değişimini sağlayan, sürdürülebilirlik bağlamında doğal kaynakların kullanımı ile ilgili bir yol haritası sunan, bireylerin üretim ve tüketim boyutundaki ayak izlerini hesaplayan ve insan ihtiyaçlarının karşılanması esnasında kullanılan biyolojik alanın miktarını ortaya çıkaran ve hesaplamaya yarayan bir kavramdır ([Aydoğdu vd., 2016](#)).

Ekolojik ayak izi; insan faaliyetlerinin küresel etkilerini ortaya çıkarırken, aynı zamanda yaklaşık otuz yıldır uygulanan bir sürdürülebilirlik ölçüsüdür ([Collins vd., 2020](#)). Ekolojik ayak izi hesaplamalarında, üretim-tüketim ayak izi, biyolojik kapasite ve küresel hektar gibi kavramlar, kullanılmaktadır. Bunlar:

- **Biyolojik Kapasite:** Coğrafi bölgede bulunan doğal kaynak miktarı ifade edilmektedir. Örneğin; orman, tarım ve toprak arazilerinin miktarını kapsamaktadır.
- **Küresel Hektar (gha):** Bir hektar arazinin üretim kapasitesidir.
- **Tüketimin Ekolojik Ayak İzi:** Tüketilen ürünlerin yeniden üretilmesi için yenilenebilir kaynaklar olarak tanımlanmaktadır. Tüketimde kişi başına düşen miktarın biyolojik kapasiteyi aşması durumudur.
- **Üretimin Ekolojik Ayak İzi:** Belirli bir coğrafi bölge üzerindeki biyolojik kapasitenin kullanılmasıdır.

Bu gösterge ile yerel ve küresel sürdürülebilirlik verileri elde edilebilir. Üretimde biyolojik kapasitenin aşılması, kaynakların kullanımının sürdürülebilirliğe uygun olmadığına göstergesidir ([Arıca ve Kağar, 2018](#)).

Ekolojik ayak izini destekleyen unsurlar şunlardır:

1.3.1. Ekolojik Ayak İzinin Unsurları: Ekolojik ayak izi hesaplanırken, tüketilen tüketim hizmetleri ve mallar, barınma, ulaşım, gıda ve salınan CO₂ dikkate alınmaktadır ([Wackernagel ve Rees, 1996](#)). Ekolojik ayak izinin unsurları Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. Ekolojik Ayak İzinin Unsurları

Kaynak: ([URL 1](#)).

Tüketim kategorilerinin doğadaki alanlara göre ekolojik ayak izi hesaplanarak, tüketimin doğaya olan etkisi küresel hektar cinsinden elde edilmektedir. Farklı tüketim şekilleri bakımından küresel olarak ekolojik ayak izi unsurları şunlardır:

İnşaat Alanı Ayak İzi: Altyapı, yollar ve bina için gereken arazi alanını kapsamaktadır.

Deniz Alanı (Balıkçılık) Ayak İzi: Deniz ürünlerinin elde edilmesi için gereken deniz alanını kapsamaktadır.

Orman Alanı Ayak İzi: Orman ürünlerinin elde edilmesi için gereken orman alanını kapsamaktadır.

Otlak Alanı Ayak İzi: Hayvansal ürünlerin elde edilmesi için gereken otlak alanlarını kapsamaktadır.

Tarım Alanı Ayak İzi: Tarım ürünlerinin elde edilmesi için gereken tarım alanını kapsamaktadır.

Enerji Alanı Ayak İzi: Enerji tüketimi sonucu oluşan karbondioksiti yok etmek için gereken ormanlık alanı kapsamaktadır (Borucke, 2013; Mancini vd., 2018). Fosil yakıt, doğal gaz, kömür, petrol gibi yeniden üretimi mümkün olmayan kaynakların kullanımı karbondioksit birikimine ve küresel ısınmaya sebep olmaktadır. CO2 ayak izi hesaplaması, sebebi insan olan karbondioksitin ormanlar tarafından ne kadarının yok edileceğinin tahmin edilmesidir. Orman alanlarının artması, karbondioksiti azaltmaktadır (Mancini vd., 2018).

Yaşayan Gezegen (WWF, 2022) raporuna göre tüm dünyadaki ekosistem tehlike altındadır. İklim değişikliği, baskın genlerin dağılması, su kaynaklarının kirlenmesi ve doğal çevrenin değişmesi gibi ekolojik kaynak kullanımı, insanlığın geleceğini ve gezegenimizi tehdit etmektedir.

1.3.2. Ekolojik Ayak İzinin Hesaplanma Yöntemi: Ekolojik ayak izi, nüfus tarafından yapılan üretim ve tüketim hareketleri sonucu yenilenebilir doğal kaynakları (karbon emisyonu, gıda, atık vb.) ve ekolojik hizmetleri (ulusal, bölgesel, bireysel vb.) ölçme yöntemidir. Biyolojik kapasite ise, ekosistemlerin kendini yenileme yeteneğidir. Aynı zamanda biyolojik kapasite bireylere biyolojik kaynak sağlarken, üretilen atığı da emmektedir. Biyolojik kapasite de ölçülebilmektedir (Lin vd., 2018; Mancini vd., 2018).

Dünya genelinde doğal kaynaklar eşit bir şekilde dağıtılmamıştır. Bu nedenle kaynak tüketimi birbirinden farklı gerçekleşmektedir. Kişi başı ekolojik ayak izi ülkelerin kaynakları, riskleri ve fırsatlarına göre şekillenmektedir. Bu noktada kişi başı ekolojik ayak izi, ülkedeki ekolojik ayak izinin nüfusuna bölünmesiyle elde edilmektedir (URL 2).

Küresel ayak izi hesaplayıcıları ile gıda, barınma, enerji, hareketlilik, mal ve hizmetler gibi veriler elde edilmektedir. Böylece şehir, enerji, gıda, nüfus ve gezegen gibi alanlarda ayak izinin azaltılmasına yönelik çözümler sunulmaktadır (Lin vd., 2018).

Ekolojik ayak izinin biyolojik kapasite ile karşılaştırılması, dünyanın kendisini yenileyip yenilemediğini ortaya çıkarmaktadır. Küresel hektar, biyolojik kapasite ile ekolojik ayak izinin ölçü birimini oluşturmaktadır. Küresel hektar (gha), bir hektar arazideki ortalama verimli üretim kapasitesini ifade etmektedir. Böylece, arazilerdeki toplam üretim miktarı, rakamsal değerlere çevrilmektedir (Özer, 2002). Ekolojik ayak izi, iki kategoride hesaplanmaktadır. Birinci kategoride üretilen atıklar ve tüketilen kaynaklar izlenir, ikinci kategoride biyolojik üretken alanın ölçülmesi işlemleri yapılır. Bu kategorilere göre hesaplanan ayak izi, üretim ve tüketimde bireylerin kullandığı biyolojik alanı gösterir. Ekolojik ayak izi, şu formüle göre hesaplanmaktadır:

$$\text{Ekolojik Ayak İzi (ha)} = \text{Tüketim} \times \text{Üretim Alanı} \times \text{Nüfus}$$

Formüle göre tüketim ile mallar belirtilmektedir. Tüketilen enerjinin jul değeri, tüketilen etin kg ağırlığı mallara örnek verilebilir (Özer, 2002).

Formüle göre üretim alanı ile, biyolojik üretim alanının miktarı ifade edilmektedir. Biyosferin kendini yenilediği alanlar, biyolojik üretim alanı olarak tanımlanmaktadır. Biyotik kaynaklar (yiyecek, kereste vb.) ve atıkların yok edilmesi için gereken alan ise, biyolojik üretkenlik olarak tanımlanmaktadır. Yapılaşmış alanlar, deniz alanları, orman alanları, otlak alanları, karbon alanları ve tarım alanları olmak üzere, dünyada altı biyolojik üretken alandan söz etmek mümkündür (Borucke, 2013; Mancini vd., 2018). Aynı zamanda bu alanların ayak izi değerlendirilmektedir.

Ekolojik ayak izi hesaplamaları (National Footprint Accounting, NFA) için bir matris oluşturulmuştur. Oluşturulan (Consumption Land- Use Matrix, CLUM) bu alan ve tüketim matrisi ile daha net veriler elde etmek

amaçlanmaktadır. Clum ile ne tür tüketim yapıldığı belirlenmektedir. Böylece üretim için gerekli doğal kaynak miktarı hesaplanarak, tüketim alışkanlığı analiz edilir ve tüketim faaliyetinin değiştirilmesi ile ayak izinin ne kadar küçüleceği sayısal veriler ile gösterilir (Ceyhanlı, 2019). Clum, her bir ülkenin diline ve tüketim alışkanlığına göre hazırlanmıştır. Keleş ve Balcı'da (2010), Türkiye'ye özel bir matris oluşturmuşlardır. Bu matris ile bireysel ayak izinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Matris, ayak izinin hangi tüketim alışkanlığından kaynaklandığını belirlemek ve tüketim faaliyetlerinin değiştirilmesi açısından son derece önemlidir.

1.3.3. Ekolojik Ayak İzini Küçültmek: Ekolojik ayak izimizi küçültmek dünyanın geleceği açısından önem taşımaktadır. Bu noktada, tüketim alışkanlıklarını değiştirmek, enerji kullanımında dikkatli davranmak ve dış kaynak yerine yerli kaynakları kullanmak gibi adımlar atılabilir (Keleş,2007).

Son 50 yılda küresel boyutta artış gösteren ekolojik ayak izi, tüketim düzeyini belirlemektedir. Buna paralel olarak, sürdürülebilirlik, tüketim, üretim ve tedarik alışkanlıklarında değişimler yapılabilir. Aynı zamanda, üretim, tüketim ve tedarik unsurlarının, kaynaktan rafa gelme sürecindeki aşamalar detaylı bir şekilde gözlemlenmelidir (Keleş, 2007).

Ulaşımında ekolojik ayak izi, toplu taşıma araçlarının tercih edilmesi ve araç kullanımında hız ihlali yapılmaması gibi davranış değişiklikleri ile küçültülebilir. Ekolojik ayak izinin azaltılması için, fosil yakıtlar yerine, çevre dostu enerji kaynakları tercih edilmelidir.

Ekolojik ayak izini azaltmak amacıyla yapılabilecekler şu şekilde sıralanabilir:

- Motorlu araç yerine toplu taşıma araçlarının veya bisikletin tercih edilmesi.
- Ev ve işyerlerinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması.
- Organik yerel ürünlerin tercih edilmesi.
- Yeşil enerji ve çevre dostu enerji kaynaklarının tercih edilmesi.
- İhtiyaç doğrultusunda tüketim gerçekleştirmek.
- Sürdürülebilirlik bağlamında, çevre bilinci ve eğitimi verilen bireyler yetiştirmek.
- Gıda tüketiminin, ekolojik, su ve karbon ayak izinde olumsuz etkilere sebep olduğunu belirtmek.
- Tarım, enerji, sanayi ve turizm gibi endüstrilerin sürdürülebilirlik planlarına, su ayak izi de dahil edilmelidir (Turan, 2017).

2. LİTERATÜR

Turizm endüstrisinde son yıllarda ortaya çıkan ekolojik ayak izi kavramı ve bununla bağlantılı olarak sürdürülebilir kalkınma ilişkisini inceleyen çalışmalara ulusal ve uluslararası literatürde rastlamak mümkündür. Ulusal literatür kapsamında konu ile ilgili olarak, Katircioğlu vd. (2018) çalışmalarında, 1995-2014 yılları arasındaki turizm faaliyetlerinin (turizm geliri, turizm harcamaları, turist gelişleri vb.) ekolojik ayak izi üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Temizkan ve Ceyhanlı (2020)'nin çalışması ile turizm lisans öğrencilerinin ekolojik ayak izi farkındalık düzeyleri (enerji, su tüketimi, ulaşım, barınma, atık) ölçülmüş ve ortalamanın altında bir değer bulunmuştur. Kutlu ve Kutlu (2022) ise çalışmalarında, ARDL yöntemini kullanarak, 1970-2017 yılları arasındaki turizm faaliyetlerinin (enerji, kişi başı gelir, turizm harcamaları, turizm geliri, doğal kaynaklar) uzun dönemde ekolojik ayak izini azalttığı, kısa dönemde ise ekolojik ayak izini artırdığı sonucuna varmışlardır.

Uluslararası literatür kapsamında ise, Scott vd. (2010) ve Gössling ve Peeters (2015) çalışmalarında, sera gazı emisyonunun arttığı sonucuna varmışlardır. Baoying vd. (2007) ve Sun ve Liu (2020) çalışmalarında, temiz su güvenliğinin tehdit edildiği sonucuna ulaşmışlardır. Yine Scott vd. (2016) ve Rico vd. (2020) çalışmalarında, iklimin de etkilendiği sonucuna varmışlardır. Leduc vd. (2021) çalışmalarında, gürültü kirliliği, ekosistem ve refahın olumsuz etkilendiği sonucuna varmışlardır. Paiano vd. (2020) çalışmalarında, turizm endüstrisinin atıkları da etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Öte yandan, Kongbuamai vd. (2020) çalışmalarında, Driscoll-Kraay tahmin yöntemini kullanarak, 1995-2016 yılları arasında ASEAN ülkelerindeki turizm faaliyetlerinin (turizm, doğal kaynaklar) ekolojik ayak izini azalttığı sonucuna varmışlardır. Alola vd. (2021) çalışmalarında, Havuzlanmış Ortalama Grup tahmin yöntemini kullanarak, 1995-2016 yılları arasında on ülkedeki (Fransa, ABD, İspanya, İtalya, Çin, İngiltere, Almanya, Meksika, Tayland, Türkiye) turizm faaliyetlerinin (turist gelişleri, globalleşme) uzun dönemde ekolojik ayak izini artırdığı sonucuna varmışlardır. Ancak kişi başı gelir ve biyolojik kapasitenin ise uzun dönemde ekolojik ayak

izini azalttığını belirtmişlerdir. [Nathaniel vd. \(2021\)](#)'de çalışmalarında, turizm faaliyetlerinin (turist gelişi, turizm geliri) ve ekonomik büyümenin ekolojik ayak izini artırdığını, ancak enerji kullanımı, kentleşme ve doğal kaynakların kiralanmasının ekolojik ayak izini azalttığını belirtmişlerdir. [Ansari ve Villanthenkodath \(2021\)](#) çalışmalarında, panel NARDL yöntemini kullanarak, 2017 yılında beş ülkedeki (Fransa, İspanya, ABD, Çin, İtalya) turizm faaliyetlerinin (turist gelişi) ekolojik ayak izini artırdığı sonucuna varmışlardır. Ancak turizm gelirlerinin ekolojik ayak izini azalttığını belirtmişlerdir. Öte yandan enerji kullanımı, kentleşme ve ekonomik büyümenin uzun dönemde ekolojik ayak izini artırdığı belirlenmiştir. [Anser vd. \(2021\)](#) çalışmalarında, Genelleştirilmiş Momentler Yönetimi'ni kullanarak, 1995-2018 yılları arasında 130 ülkedeki nüfus yoğunluğu, ekonomik büyüme ve gelen turist miktarının ekolojik ayak izi ile ters U şeklinde bir bağlantısının olduğu sonucuna ulaşmışlardır. [Khoi vd. \(2021\)](#) çalışmalarında, NARDL yöntemini kullanarak, 1978-2016 yılları arasında Singapur için turizm faaliyetlerinin ekolojik ayak izi üzerine asimetrik etkisini incelemişlerdir. Uzun dönemde turizm faaliyetlerinin (turist gelişi) ve ekonomik büyümenin ekolojik ayak izini artırdığı ve enerji kullanımının ekolojik ayak izi üzerindeki etkisinin net olmadığı belirlenmiştir. [Godil vd. \(2020\)](#) ise çalışmalarında, QARDL yöntemini kullanarak, 1986-2018 yılları arasında Türkiye'de turizm faaliyetlerinin (turist gelişi) finansman ve globalleşmenin ekolojik ayak izini azalttığı sonucuna varmışlardır.

3. YÖNTEM

Doküman analizi, yazılı belgelerin incelenerek sistemli bir şekilde analiz edilmesi için tercih edilen nitel araştırma yöntemlerinden biridir ([Wach, 2013](#)). Diğer araştırma yöntemlerinde olduğu gibi, bu analiz yönteminde de, konu ile ilgili olarak anlam çıkarılması, ampirik bilgi oluşturulması, verilerin değerlendirilmesi ve yorumlanması gerekmektedir ([Corbin ve Strauss, 2008](#)).

Doküman analizi yönteminin amaçları şunlardır ([Bowen, 2009](#)):

- Geçmişten günümüze tüm bilgilere ulaşılabilir.
- Gözlemlenmesi gereken durumlar veya sorular önerilebilir.
- Dokümandan elde edilen verilerin sistemli bir şekilde arşivlerde bulunması, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmaktadır.
- Dokümanlar, bir bilginin değişim ve gelişim sürecinde bir araçtır.
- Dokümanlar, kayıtlar, raporlar ve istatistik gibi veriler ile birlikte bulguları kanıtlamaktadırlar.

Çalışmada kullanılan doküman analizi yöntemi ile sürdürülebilir kalkınma, ekolojik ayak izi ve turizm endüstrisinde ekolojik ayak izi konuları incelenerek bir derleme oluşturulmuştur. Konu ile ilgili ulusal ve uluslararası alanda yayımlanmış makaleler, tezler, kitaplar, raporlar ve bildirimler değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler kapsamında sürdürülebilir kalkınma ve turizm endüstrisinde ekolojik ayak izi şekiller yardımı ile açıklanarak, yorumlanmıştır. Tartışma ve sonuçlara göre öneriler sunulmuştur.

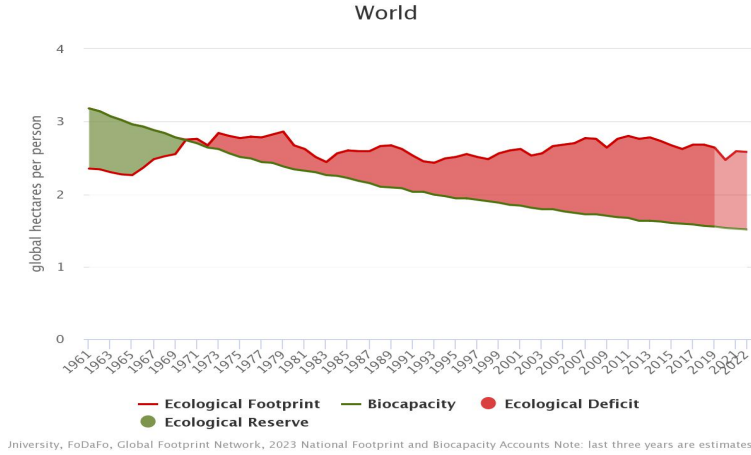
4. BULGULAR

[Wackernagel ve Rees \(1996\)](#), ekolojik ayak izi için yapılan hesaplamaları, sürdürülebilirliğin yapı taşı olarak değerlendirmişlerdir. Bu nedenle 1997 yılında değişik ülkelere ait ayak izi raporları yayımlamışlardır. Raporda, 52 ülke incelenmiştir. Bu 52 ülke dünya nüfusunun % 80'ini oluşturmaktadır. Bu ülkelerin biyolojik üretken alanını aştıkları görülmüştür. Bu rapordan sonra, ekolojik ayak izi hesaplamasını sürekli yapmışlardır. Ekolojik ayak izi hesaplamasında birçok çalışma yapan Küresel Ayak İzi Ağı (Global Footprint Network) örgütü, 152 ülkeyi incelemiştir ([Wackernagel vd., 2005](#)). Bu örgüt her yıl ülkelerin ulusal ayak izini yayımlamaktadır.

Gelir düzeyi ile paralellik gösteren ekolojik ayak izi, dünyadaki ekolojik ayak izinde, biyolojik kapasitenin eşit olarak paylaşılmadığını göstermektedir. Buna paralel olarak, 1970-2022 yılları arasında kişi başı ekolojik ayak izi, gelir düzeyi düşük ülkelerde azalırken, gelir düzeyi yüksek ülkelerde artmaktadır.

Şekil 2'de görüldüğü üzere, 1970'lerden sonra insanlık doğanın kendini yenileyebilme kapasitesini aşmıştır. Kişi başı dünyadaki insanlığın ayak izi 2007 yılında 2.7 gha'dır. Kişi başı dünyadaki biyolojik kapasite ise 1.8 gha'dır. Kişi başı ayak izi büyüklüğü dünya çapında, gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişim göstermektedir. Dünya genelinde 2010 yılında, toplam biyolojik kapasitenin 12 milyar gha ve insanlığın ekolojik ayak izinin 17.6 milyar gha olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda kişi başı ortalama ayak izi 1.7 gha'dır. Kişi başı dünyadaki insanlığın ayak izi 2020 yılında 2.5 gha'dır. Kişi başı dünyadaki biyolojik kapasite ise 1.5 gha'dır. Verilere göre kişi başı dünyadaki insanlığın ayak izinin 2022 yılında 2.6 gha ve kişi başı dünyadaki biyolojik

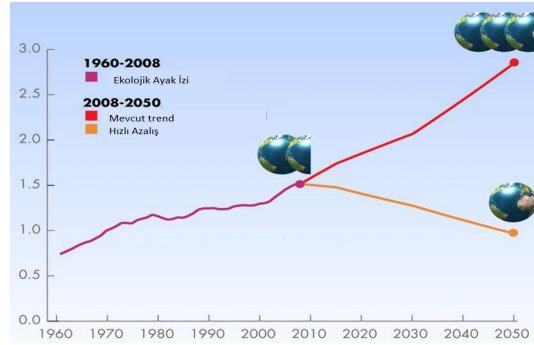
kapasitenin ise 1.5 gha olduğu tahmin edilmektedir. Günümüzde bu farkın daha fazla olduğu söylenebilir. Ekolojik açıdan limit aşımı her ülkede farklı olmaktadır. Çünkü, her ülkenin nüfusu, gelişmişlik derecesi, biyolojik kapasitesi, üretim ve tüketimi birbirinden farklıdır.

Şekil 2. Global Biyolojik Kapasite Farkı

Kaynak: (URL 3).

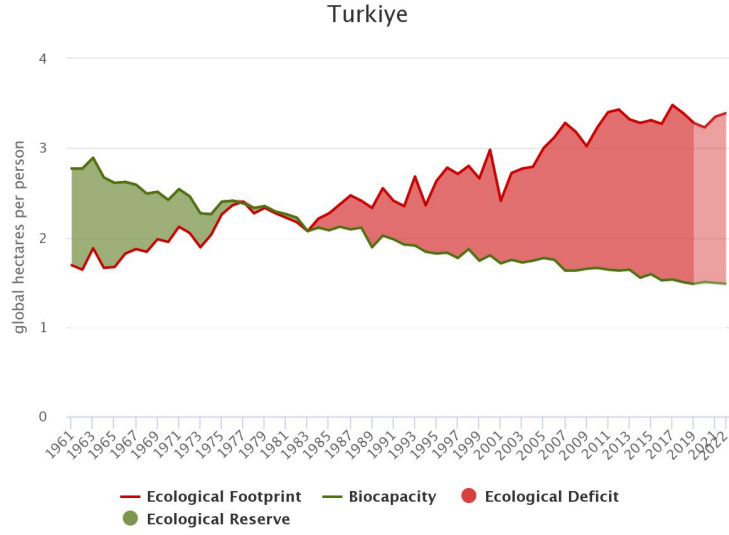
Şekil 3’de görüldüğü üzere, 2010 yılında insanlığın kullandığı kaynak ve oluşturduğu atık 1.5 dünyaya denk gelmektedir. Yani bir yılda kullanılan kaynaklar, 1.5 yılda yeniden üretilmektedir. Böyle devam edilmesi durumunda, 2050’li yıllarda 3 dünyaya denk gereksinimin ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. 2022 yılında ise, insanlığın tükettiğini yenilemesi için 1.75 dünyaya ihtiyacı bulunmaktadır. Aşırı tüketim geçici olmadığı için, ekolojik açık süreklilik göstermektedir (URL 2).

Şekil 3. Global Ekolojik Ayak İzi

Kaynak: (Tosunoğlu, 2014).

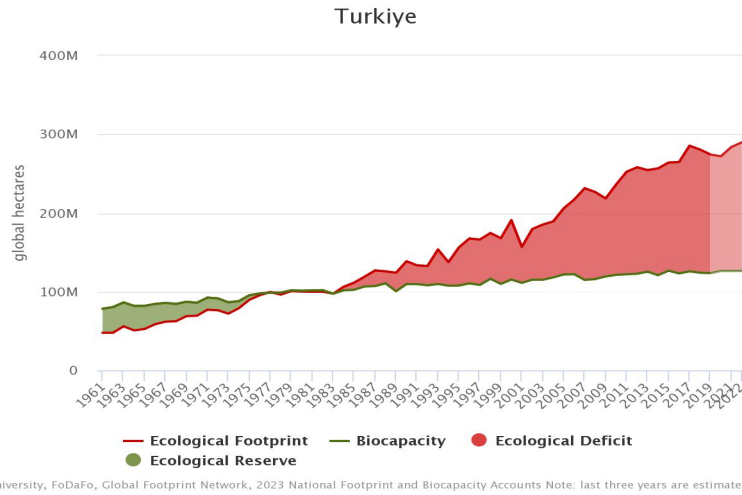
Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de ekolojik limit aşımı bulunmaktadır. Bunun nedeni, kaynaklardaki yenileme hızından fazla tüketim gerçekleşmektedir. Türkiye’de kişi başı tüketim ve üretim ayak izi farkı 1961-1983 yılları arasında artmaya başlamıştır. Türkiye’de kişi başı insanlığın ayak izi 2022 yılında 3.39 gha’dır. Kişi başı biyolojik kapasite ise 1.48 gha’dır. Türkiye’nin bu durumda dünya ortalamasının üzerinde bir ekolojik açığa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye’de ithal doğal kaynaklar, ulusal ayak izinin yaklaşık % 20’sini oluşturmaktadır. Bu miktarın, ülkemizin ihraç ettiği miktarın üzerinde gerçekleşmesi, ekolojik ticarete açığın oluşmasına neden olmaktadır. Türkiye’de yenilenebilir doğal kaynak talebi, her ne kadar ulusal biyolojik kapasite ile karşılanmış olsa da, dışardan alınan biyolojik kapasite de göz ardı edilemez. Şekil 4’de de görüldüğü gibi, 1961-1983 yıllarında Türkiye biyolojik kapasite ihracatçısı durumunda iken, 1983 yılından sonra Türkiye biyolojik kapasitede ithalatçı duruma gelmiştir.

Şekil 4. Türkiye'de Biyolojik Kapasite ve Ekolojik Ayak İzi

Kaynak: (URL 4).

Şekil 5'de görüldüğü gibi, 1994, 2001, 2008, 2009, 2012, 2018 ve 2022 yıllarında oluşan krizler ile Türkiye'de ekolojik açıktaki düşüş yaşanmıştır. Türkiye'nin nüfusu 1990 yılında 54 milyon iken, 2011 yılında 73 milyon, 2018 yılında 83 milyon, 2022 yılında ise yaklaşık 85 milyon olmuştur. Nüfus artışı, doğal kaynaklara olan talebin artması ve çevrenin kendini yenilemesinin düşük olması gibi nedenler, durumu sürdürülemez bir hale getirmiştir. Yapılan tahminlere göre 2050'li yıllarda biyolojik kapasitenin korunması halinde sabit kalması, tüketim ve üretim ayak izlerinin ise artacağı öngörülmektedir.

Şekil 5. Yıllara Göre Tahmini Ekolojik Ayak İzi ve Biyolojik Kapasite

Kaynak: (URL 5).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünyada ve Türkiye’de tüketim ve üretim alışkanlığında yaşanan sürdürülemezlik, ekolojik ayak izi konusunun önemini artırmaktadır. Ekolojik ayak izinin bireysel ve toplumsal boyutta farkındalık yaratması ise hem turizm endüstrisi hem de sürdürülebilir kalkınmanın geleceği açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada ekolojik ayak izinin turizm endüstrisi ve sürdürülebilir kalkınma ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

Sürdürülebilirliğin ölçüm yöntemi olan ekolojik ayak izi, ülkelerin nüfus farklılığı, turizm gelirlerindeki farklılık, üretim farklılığı, tüketim farklılığı, gelir, turizm geliri ve turizm harcamaları farklılığı gibi nedenlerle değişiklik göstermektedir. Elde edilen verilere göre dünyada ve Türkiye’de her geçen gün ekolojik ayak izi artış göstermektedir. 1961-2007 yılları arasında dünyada iki kat yükselen ekolojik ayak izi büyüklüğünün, 2022 yılında 1.75 gezegen ve yapılan tahminlere göre, 2030 yılında 2 gezegen ve 2050 yılında 3 gezegen büyüklüğünde olacağı tahmin edilmektedir ([URL 2](#)). [Katırcıoğlu vd. \(2018\)](#), [Kutlu ve Kutlu \(2022\)](#), [Kongbuamai vd. \(2020\)](#), [Alola vd. \(2021\)](#), [Nathaniel vd. \(2021\)](#), [Godil vd. \(2020\)](#), [Ansari ve Villanthenkodath \(2021\)](#)’nin yaptığı çalışmalarda turizm faaliyetleri ve doğal kaynakların ekolojik ayak izini azalttığı sonucuna varmışlardır. Ancak çalışmaların Yaşayan Gezegen (2022) raporu ile örtüşmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle gereken tedbirlerin alınması gerekmektedir. Diğer yandan, [Anser vd. \(2021\)](#)’nin yaptığı çalışmada ise ekonomik büyüme ve gelen turist miktarının ekolojik ayak izi ile ters U şeklinde bir bağlantının olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda ekolojik ayak izinin, ekonomik büyüme ve gelen turist ile ters bir orantıda ilerlediğini söylemek mümkündür.

Yaşayan Gezegen (2022) raporuna göre, 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, dünya çapında 2030 yılına kadar pozitif biyolojik çeşitlilik ve 2050 yılına kadar net sıfır emisyon hedeflenmektedir. Aynı zamanda pozitif bir doğa için, iklim, gıda, enerji, su güvenliği ve ekonomik refah gibi unsurların güvenli bir gelecek sağlayacağı düşünülmektedir. [Scott vd. \(2010\)](#), [Gössling ve Peeters \(2015\)](#), [Baoying vd. \(2007\)](#), [Sun ve Liu \(2020\)](#), [Scott vd. \(2016\)](#), [Rico vd. \(2019\)](#), [Leduc vd. \(2021\)](#) ve [Paiano vd. \(2020\)](#)’nin yaptığı çalışmalara göre, turizm faaliyetlerinin sera gazı emisyonlarını artırdığı, su güvenliğini tehdit ettiği, iklimi etkilediği, gürültü kirliliği oluşturduğu, ekonomik refahı etkilediği ve atık miktarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya konulan bu sonuçlar Yaşayan Gezegen (2022) raporunu desteklemektedir. Bu bağlamda iklim krizi ile mücadele için yapılan Paris İklim Anlaşması’nın mevzuatına uygun olarak, turistik destinasyonlarda da bu hedeflere uygun adımlar atılmalıdır.

Küresel boyutta ülkeler arasındaki gelişmişlik derecesi farklıdır. Gelir düzeyi düşük ve yüksek ülkeler, kirlilik, ormanların yok edilmesi, ozon tabakasındaki bozulma, biyolojik çeşitliliğin bozulması, kaynaklardaki azalma, karbon salınımı ve yoksulluk gibi tehditler ile mücadele etmektedirler. Bu mücadele ülkelerin sosyo-ekonomik ve çevresel yapılarında bozulmalara yol açmaktadır. Turizm endüstrisi, döviz girdisi sağlaması, ödemeler dengesini düzenlemesi, istihdamı desteklemesi, ekonomik kalkınmayı yükseltmesi, altyapı, ulaşım ve inşaat sektörünün büyümesini sağlaması gibi olumlu etkilere sahiptir. Öte yandan turizm endüstrisinin artan nüfus, sürekli artan turist akışı ve kitle turizmi, arazilerin yoğun kullanılması, kaynakların zarar görmesi, atık ve kanalizasyon kirliliği, biyolojik çeşitliliğin azalması ve sosyal eşitsizlik gibi çevre üzerinde olumsuz etkileri de bulunmaktadır. [Ansari ve Villanthenkodath \(2021\)](#) ve [Nathaniel vd. \(2021\)](#)’nin yaptığı çalışmalar turizm faaliyetlerinin ekolojik ayak izini artırdığını desteklemektedir. [Alola vd. \(2021\)](#) ve [Khoi vd. \(2021\)](#)’nin yaptığı çalışmalar turizm faaliyetlerinin uzun dönemde ekolojik ayak izini artırdığını desteklerken, [Kutlu ve Kutlu \(2022\)](#)’nin yaptığı çalışma ise turizm faaliyetlerinin kısa dönemde ekolojik ayak izini artırdığını desteklemektedir. Bu nedenle büyümenin itici güçlerinden biri olan turizm, ekosistem ve sürdürülebilir kalkınma arasında bulunan bu güçlü ilişkinin dengede olması öngörülmektedir.

[Temizkan ve Ceyhanlı \(2020\)](#)’nin yaptığı çalışma ile turizm lisans öğrencilerinin ekolojik ayak izi farkındalık düzeyleri ölçülmüştür. Ancak enerji, su tüketimi, ulaşım, barınma ve atık boyutunda yapılan incelemede katılımcıların farkındalıklarının düşük düzeyde bulunduğu ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle turizm alanındaki öğrenciler, çalışanlar ve turizm faaliyetine katılanlar için ekolojik ayak izi farkındalığı oluşturulmalıdır. Çevresel zararı düşük bir seviyede tutabilecek bilinç ve davranışa sahip bireylerin, çevre bilinci ve sürdürülebilir kalkınma konularındaki ihtiyaçlarını analiz etmede ekolojik ayak izi farkındalığı uygun bir yöntem olarak öngörülmektedir. Böylece tüm turizm faaliyetlerinde ekolojik ayak izi bilincinin oluşması sağlanabilir.

Sonuç olarak, her geçen gün çevre eğitimi ve çevre bilinci konusu toplumumuzda önemini artırmaktadır. Buna paralel olarak ise, ekolojik ayak izi eğitim bilimleri, fen bilimleri, işletme bilimleri, mühendislik ve turizm sektörü gibi pek çok disiplinin araştırma konusu olmuştur. Turizm faaliyetlerinde yer alan üretim ve tüketim grubu

bireyler, birbirlerinin yanı sıra çevre ile de etkileşim içerisindedir. Turizm sektörünün cazibe unsuru olan doğal çevrenin devam ettirilmesi ise sürdürülebilirlik ile mümkündür. Turizm sektöründe çevre bilincine sahip üretim ve tüketim tarafında bulunan bireylerin, ekolojik ayak izinin azaltılmasına katkı sağlayacakları ve doğal çevrenin sürdürülebilirliğini sağlayacakları öngörülmektedir. Ayrıca, ekolojik ayak izinin azaltılmasına yönelik, turizmin geliştirilmesi, disiplinler arası planlamaların ve yönetimlerin yapılması, eğitimlerin verilmesi, teşviklerin verilmesi önerilmektedir. Ekolojik açığı kapatmak için hem toplum hem de turizm sektörü olarak, tüketim alanları ve üretim alanları verimli hale getirilmeli, kaynaklar ve enerji etkin kullanılmalı, bütüncül kalkınma ve ekoloji stratejileri oluşturulmalıdır. Turizm sektörü bünyesinde sürdürülebilir yeşil yatırımlar genişletilmelidir. Sosyal sorumluluk bilinci ile, birey ve toplum olarak gıda, ulaşım, su, enerji vb. alanlarda ekolojik ayak izi küçültülmelidir. Bu stratejiler, kamu kurumları, STK'lar, özel sektör ve üniversiteler öncülüğünde uygulanmalıdır.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Support Information: No support was received from any institution

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest between the authors.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Journal of Silk Road Tourism Research'ün hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

Ethical Approval: The author(s) declares that ethical rules have been complied with in all preparation processes of this study. In case of a contrary situation, Journal of Silk Road Tourism Research has no responsibility, and all responsibility belongs to the author of the article.

Etik Kurul Onayı: Çalışma etik kurul kararı gerektirmeyen araştırmalar kapsamındadır.

Ethics Committee Approval: The study is within the scope of research that does not require ethics committee approval.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Contribution Rate of Researchers: The authors contributed equally to the study.

Makale Türü: Derleme

Article Type: Review

KAYNAKÇA

- Alola, A.A., Eluwole, K.K., Lasisi, T.T., ve Alola, U.V. (2021). Perspectives of globalization and tourism as drivers of ecological footprint in top 10 destination economies. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 31607-31617.
- Ansari, M.A., ve Villanthenkodath, M.A. (2021). Does tourism development promote ecological footprint? A nonlinear ARDL approach. *Anatolia*, 33(2), 1-13. <https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1985542>.
- Anser, M.K., Yousaf, Z., Nassani, A.A., Abro, M.M.Q., Zaman, K., ve Kabbani, A. (2021). Evaluating ecological footprints through inbound tourism, population density, and global trade. *Polish Journal of Environmental Studies*, 30(1), 555-560.
- Arıca, Ş.Ç., ve Kağar, C. (2018). Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmanın anahtarı: Ekolojik okur yazarlık. *Sorumlu Üretim ve Tüketim Dergisi*, 2(1), 31- 42.
- Aydoğdu, M., Çetin, A.F., ve Yıldırım, G.E. (2016). Sürdürülebilir yaşama yönelik Ekolojik Ayak İzi eğitiminin çevre sorunlarına yönelik tutum ve davranış düzeyine etkisi. *AKU Kavramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 10(1), 31- 48.
- Bahar, O., Samırkaş, M., ve Çelik, N. (2015). Farklı boyutlarıyla sürdürülebilir turizm. *Muğla: Süre Yayınevi*.
- Baoying, N., ve Yuanqing, H. (2007). Tourism development and water pollution: Case study in lijiang ancient town. *China Population, Resources and Environment*, 17, 123-127.
- Borucke, M. (2013). Accounting for demand and supply of the biosphere's regenerative capacity: The national footprint accounts' underlying methodology and framework *Ecol.* 24, 33-518.
- Bowen, G.A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Bulut, U. (2021). Environmental sustainability in Turkey: An environmental kuznets curve estimation for ecological footprint. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 28(3), 227-237.
- Ceyhanlı, K. (2019). Turizm lisans öğrencilerinin ekolojik ayak izi farkındalıkları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Collins, A., Galli, A., Hipwood, T., ve Murthy, A. (2020). Living within a one planet reality: The contribution of personal footprint calculators. *Environ. Res. Lett.* 15:2. doi: 10.1088/1748-9326/ab5f96
- Corbin, J., ve Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. Thousand Oaks: Sage.
- Çelik, N., ve Bahar, O. (2014). "Sürdürülebilir turizmin turizm talebi üzerine etkisi". İçinde: A. Kılıçlar (Ed.), 15.Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı. (368-383). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Davies, T., ve Cahill, S. (2000). Environmental implications of the tourism industry. *Discussion Paper*, 00-14, 1-49.
- Demir, E., ve Yalçın, H. (2014). Türkiye'de çevre eğitimi. *Türk Bilimsel Denemeler Dergisi*, 7(2), 7-18.
- Doğan, Y. (2017). Ortaokul öğrencilerinin çevre kavramına ilişkin sezgisel algıları: Bir metafor analizi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 721-740. <https://dergipdiğerleriorg.tr/tr/download/article-file/1481514>
- Freitas, C. R. (2017). Tourism climatology past and present: A review of the role of the ISB Commission on Climate, Tourism and Recreation. *International Journal of Biometeorology*, 61, 107-114.
- Godil, D.I., Sharif, A., Rafique, S., ve Jermsittiparsert, K. (2020). The asymmetric effect of tourism, financial development, and globalization on ecological footprint in Turkey. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 40109-40120.

- Gössling, S., ve Peeters, P. (2015). Assessing tourism's global environmental impact 1900-2050. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(5), 639-659.
- Johnston, P., Everard, M., Santillo, D., & Robert, K. H. (2007). Reclaiming the definition of sustainability. *Environmental Science and Pollution Research*, 14(1), 60-66.
- Kahraman, N., ve Türkay, O. (2012). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Katırcıoğlu, S., Gökmenoğlu, K.K., ve Eren, B.M. (2018). Testing the role of tourism development in ecological footprint quality: Evidence from top 10 tourist destinations. *Environmental Science and Pollution Research*, 25, 33611-33619.
- Keleş, Ö. (2007). *Sürdürülebilir yaşama yönelik çevre eğitimi aracı olarak ekolojik ayak izinin uygulanması ve değerlendirilmesi (Yayımlanmamış doktora tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Keleş, Ö., ve Balcı, S. (2010). Türkiye'ye özgü ekolojik ayak izi hesaplama aracı. *Bilim ve Teknik*, 88-91. <https://www.researchgate.net/publication/326098491>
- Kent, E. P. (2015). *Sustainability, USA*. The MIT Press.
- Khoi, N.H., Le, N.H., ve Ngoc, B.H. (2021). The effect of tourism development on the ecological footprint in Singapore: Evidence from asymmetric ARDL method. *Current Issues in Tourism*, doi: 10.1080/13683500.2021.1971165.
- Kongbuamai, N., Bui, Q., Yousaf, H. M. A. U., ve Liu, Y. (2020). The impact of tourism and natural resources on the ecological footprint: A case study of ASEAN countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(16), 19251-19264.
- Kutlu, Ş. Ş., ve Kutlu, M. (2022). Turizm faaliyetlerinin ekolojik ayak izi üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, 182, 233-249.
- Leduc, A.O., Nunes, J.A.C., Araújo, C.B., Quadros, A.L., Barros, F., Oliveira, H.H., Simões, C.R.M., Winandy, G.S., ve Slabbekoorn, H. (2021). Land-based noise pollution impairs reef fish behavior: A case study with a Brazilian Carnival. *Biological Conservation*, 253, 108910. doi:10.1016/j.biocon.2020.108910
- Lin, D., Hanscom, L., Murthy, A., Galli, A., Evans, M., Neill, E., Mancini, M.S., Martindill, J., Medouar, F.Z., ve Huang, S. (2018). Ecological footprint accounting for countries: Updates and results of the national footprint accounts. *Resources*, 7(3), 58. <https://doi.org/10.3390/resources7030058>
- Mancini, M. S., Galli, A., Coscieme, L., Niccolucci, V., Lin, D., Pulselli, F.M., Bastianoni, S., ve Marchettini, N. (2018). Exploring ecosystem services assessment through ecological footprint accounting. *Ecosystem Services*, 30, 228-235.
- Nath, S., ve Roberts J.L. (2021). "Transition from Economic Progress to Sustainable Development: Missing Links 3". In: J. L. Roberts, S. Nath, S. Paul, Y. N. Madhoo (Eds.), *Shaping the Future of Small Islands: Roadmap for Sustainable Development*. (3-19). Palgrave Macmillan.
- Nathaniel, S.P., Barua, S., ve Ahmed, Z. (2021). What drives ecological footprint in top ten tourist destinations? Evidence from advanced panel techniques. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 38322-38331.
- Özdemir, G., ve Tuna, M. (2016). Sürdürülebilir turizm kapsamında karbon ayak izi. *Journal Home Page, JRTR*, 3, 75- 84.
- Özdemir Özden, D. (2011). *İlköğretim okullarında çevresel vatandaşlık eğitimi (Yayımlanmamış doktora tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Özer, Z. (2002). Ekolojik ayak izleri. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 419, 82-84.
- Paiano, A., Crovella, T., ve Lagioia, G. (2020). Managing sustainable practices in cruise tourism: The assessment of carbon footprint and waste of water and beverage packaging. *Tourism Management*, 77, 1-12.

- Rico, A., Martínez-Blanco, J., Montlleó, M., Rodríguez, G., Tavares, N., Arias, A., ve Oliver-Solà, J. (2019). Carbon footprint of tourism in Barcelona. *Tourism Management*, 70, 491-504.
- Sarpong, S.Y., Bein, M.A., Gyamfi, B.A., ve Sarkodie, S.A. (2020). The impact of tourism arrivals, tourism receipts and renewable energy consumption on quality of life: A panel study of Southern African Region. *Heliyon*, 6(11), 1-9.
- Schaller, D. (1999). Our footprints-they're all over the place. *Newsletter Of The Utah Society For Enviromental Education*, 9(4).
- Scott, D., Peeters, P., ve Gössling, S. (2010). Can tourism deliver its "Aspirational" Greenhouse Gas Emissions Reduction Targets?", *Journal of Sustainable Tourism*, 18, 393-408.
- Scott, D., Hall, C.M., ve Gössling, S. (2016). A review of the IPCC fifth assessment and implications for tourism sector climate resilience and decarbonization. *Journal of Sustainable Tourism*, 24(1), 8-30.
- Sun, Q., ve Liu, Z. (2020). Impact of tourism activities on water pollution in the West Lake Basin (Hangzhou, China). *Open Geosciences*, 12(1), 1302-1308.
- Temizkan, R., ve Ceyhanlı, K. (2020). Turizm lisans öğrencilerinin ekolojik ayak izi farkındalıkları. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 203-223.
- Tisdell, C.A. (2001). *Tourism economics, the environment and development*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Tosunoğlu, B. T. (2014). Sürdürülebilir küresel refah göstergesi olarak ekolojik ayak izi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5), 133-149.
- Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir inceleme. *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.
- Tuğcu, C.T. (2014). Tourism and economic growth nexus revisited: A panel causality analysis for the case of the Mediterranean Region. *Tourism Management*, 42, 207-212.
- Tuna, M. (2018, 29 Haziran). Su ayak izi ve turizm. Hotel. <http://hotelgazetesi.com/yazidetay/272/su-ayak-izi-ve-turizm>
- Turan, S. E. (2017). Türkiye'nin su ayak izi değerlendirilmesi. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 74, 55-62.
- UNESCO, (1977). Intergovernmental conference on environmental education. <http://unesdoc.unesco.org/images/0003/000327/03276>
- URL 1:Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı, Ekolojik Ayak İzi Fotoğrafı, Erişim Tarihi: 26.12.2020, <http://www.biyolojiegitim.yyu.edu.tr/kf/toekoljykaykiz/index.htm>
- URL 2: WWF (2022). Living Planet Report, building a more positive society, Erişim Tarihi: 20.04.2023, https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/lpr_2022_tr_kck_.pdf?12800/Yasayan-Gezegen-Raporu-2022
- URL 3: Global Footprint Network (2023), The national footprint and biocapacity accounts, Erişim Tarihi: 2023, <https://data.footprintnetwork.org/#/countryTrends?cn=5001&type=earth>
- URL 4: Global Footprint Network (2023), Türkiye, Erişim Tarihi: 2023, <https://data.footprintnetwork.org/#/countryTrends?cn=223&type=BCpc,EFCpc>
- URL 5: Global Footprint Network (2023), Türkiye, Erişim Tarihi: 2023, <https://data.footprintnetwork.org/#/countryTrends?cn=223&type=BCtot,EFCtot>
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.
- Wackernagel, M., ve Rees, W. (1996). Our ecological footprint reducing human impact on the earth. New Society Publishers.

- Wackernagel, M., Danmorán, M. C., Wermer, P., ve Murray, M. (2005). National footprint and biocapacity accounts 2005: The underlying calculation method. *Global Footprint Network*, 21, 231-246.
- Wilson, M. C., ve Wu, J. (2017). The problems of weak sustainability and associated indicators. *Int. J. Sustainable Development. World Ecol.* 24, 44–51. doi: 10.1080/13504509.2015.1136360

TURİZM SEKTÖRÜ İŞ HAYATINDA AYRIMCILIK **DISCRIMINATION IN TOURISM SECTOR BUSINESS LIFE**

Burhan YILMAZ *

Özet

Genellikle geri kalmış toplumların sorunlarından biri olarak algılsa da ayrımcılık artık günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de sıklıkla gözlemlenebilen bir durumdur. Kişileri belirli özellikleri dolayısıyla mağdur etme şeklinde basitçe tanımlanabilecek olan ayrımcılık, sıklıkla iş yaşamının çeşitli evrelerinde ortaya çıkabilmekte ve her ayrımcılığın işgörenler üzerinde farklı olumsuz etkileri olmaktadır. Ayrımcılık tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de görülebilen en önemli konulardan birisidir. Bu çalışmanın amacı konuyla ilgili yapılmış olan çalışmalardan bir derleme yaparak istihdamda ayrımcılık konusunu etraflıca ortaya koymak ve yine çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre çözüm önerileri geliştirmektir. Bu derleme makale ayrımcılık, istihdam, dezavantajlı işgücü gibi anahtar kelimeler kullanılarak gerçekleştirilen taramalarla hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi olan literatür tarama esnasında makaleler, tezler, kitaplar ve kitap bölümleri, raporlar ve web siteleri gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmamızın konuyla ilgilenen paydaşlar için farkındalık yaratması, yazına da katkı sunması beklenmektedir. Literatür taramasında turizm sektöründe de diğer sektörlerde olduğu gibi istihdamda ayrımcılığın çok farklı boyutlarda ve etnik köken, yaş, cinsiyet, engellilik durumu, siyasi görüş gibi çok farklı şekillerde kendini gösterebileceği görülmüştür. Ayrımcılığın önlenmesi için örgütlerdeki yöneticilere, hükümetlere ve sivil toplum kuruluşlarına mühim roller düştüğü belirtilmektedir. Her ne kadar kanuni düzenlemelerin, politikaların ayrımcılığı önleme konusunda katkı sunduğu genel olarak kabul görse de hem yurtiçi hem de yurtdışı araştırmalarında kanunların uygulanmasında veya denetlenmesinde sıkıntılar yaşandığı da ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Etnik Köken, Dezavantajlı Birey, Kadın İşgücü

Abstract

Although it is generally perceived as one of the problems of underdeveloped societies, discrimination is now a situation that can be observed frequently in developed and developing countries. Discrimination, which can be defined simply as victimizing people for their specific characteristics, can often occur at various stages of business life, and each discrimination has different negative effects on employees. Discrimination, one of the most important issue can be seen in the tourism sector as well as in all sectors. The main purpose of this study is to reveal the issue of employment discrimination by making a compilation of the studies on the subject and to develop solution proposals according to the results obtained from the studies. This compilation article was prepared by scanning using keywords such as discrimination, employment, disadvantaged workforce. During the literature review, which is a qualitative research method, secondary sources such as articles, theses, books and book chapters, reports and websites were used. It is expected that our study will raise awareness for stakeholders interested in the subject and contribute to the literature. In the literature review, it has been seen that discrimination in employment in the tourism sector, as in other sectors, can manifest itself in many different dimensions and in many different ways such as ethnicity, age, gender, disability, political opinion. It is stated that managers, governments and non-governmental organizations have important roles in preventing discrimination. Although it is generally accepted that legal regulations and policies contribute to preventing discrimination, both domestic and international research also reveals that there are problems in the implementation or supervision of the laws.

Keywords: Discrimination, Ethnic Origin, Disadvantaged Individuals, Women's Labor

Makalenin türü / Type of article (Derleme / Review)

Geliş / Received: 01 Aralık 2023 / December 1, 2023

1. Düzeltme: 8 Aralık 2023/ First Revision: December 8, 2023

2. Düzeltme 22 Aralık 2023/ Second Revision: December 22, 2023

Kabul / Accepted: 22 Aralık 2023 /December 22, 2023

Yayın / Published: 31 Aralık 2023 / December 31 2023

To Cite This Article: Yılmaz, B., (2023). Turizm Sektörü İş Hayatında Ayrımcılık. Journal of Silk Road Tourism Research, 3(2), 16-27

* Öğr. Gör., Atatürk Üniversitesi, Aşkale MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, burhan.yilmaz@atauni.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-6343-2471

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmış ve intihal incelemesinden geçirilmiştir.

This article has been prepared in accordance with research and publication ethics and has been checked for plagiarism.

GİRİŞ

Toplumsal yaşamımızda en önemli sorunlardan birisi, bireylere ekonomik, sosyal, kültürel, demografik vb. farklı özellikleri nedeniyle yapılan ayrımcılık olarak görülmektedir. Ayrımcılık kavramının, ilk yaratılan insan Hz. Adem ve eşi Hz. Havva'nın yasak meyveyi yiyerek cennetten çıkarılmaları gibi kesinliği asla bilinemeyecek bir bilgiye dayandırarak, insanoğlunun yaratılışından beri var olduğunu söyleyen kaynaklar bile mevcuttur. Yine aynı şekilde Marmara Üniversitesi'nden Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ekmel Geçer verdiği bir demeçte ayrımcılığın ilk örneğinin, Hz. Adem'in oğulları Habil ve Kabil'e kadar götürülebileceğini kaydederek, "Habil ve Kabil'den beri insanların bir kısmı kendilerini diğerlerinden üstün saymış, bu üstenci bakış ve ötekileştirme günümüze kadar da devam etmiştir." şeklinde fikir beyan etmiştir ([URL 1](#)). Her ne kadar daha çok geri kalmış toplumların temel sorunlarından birisi olarak görülse de, ayrımcılığın günümüzde gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde de görülmesi durumun yalnızca ekonomik nedenlere bağlı olmadığını kanıtı gibidir. Ayrımcılık, bir insanı bazı özellikleri nedeniyle mağdur etmek, bir toplum, bir örgüt ya da bir grup içerisinde kişi(ler)in diğerlerine sağlanan haklardan ve imkânlardan yararlanmasının engellemesi olarak ifade edilebilir ([Ataöv,1996](#)).

Uluslararası Çalışma Örgütü ([ILO](#)) tarafından yayınlanan 111 no'lu iş ve meslek sözleşmesine göre ise ayrımcılık özetle bir iş veya meslek edinirken ya da edinilen iş veya mesleği icra ederken ırk, cinsiyet, renk, din, siyasi düşünce, ulusal veya sosyal köken bakımından maruz kalınacak muamelede eşitliği bozucu her nevi ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün görme" olarak tanımlanmaktadır.

Ayrımcılık, bir gruba ve/veya grup üyelerine karşı olan önyargılar sebebiyle hissedilen olumsuz duygular ve bu duygulara bağlı olarak gerçekleşen tutum ve davranışlardır ([Tunçay, 2020](#)). Bu tanımda ki önyargıda kişinin kendisine değil ait olduğu gruba yönelik geliştirilen olumsuz tutum söz konusudur. Mesela trafikte basit bir kaza da kişiler arasında yaşanan tartışma sıradan bir çatışmaya örnekken, kaza yapan taraflardan birinin kadın olması durumunda kadın şoförlere karşı önyargılı tutum nedeniyle bu durum bir ayrımcılık örneğine dönüşebilmektedir.

Ülkemizde de diğer birçok dünya ülkesinde olduğu gibi hem sosyal hayatta hem de istihdam da ayrımcılığa karşı yasalar, yönetmelikler ve mevzuatlar bulunmaktadır. Mesela 1982 Anayasası'nın 10. Maddesinde ki; "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz." maddesi ile; 70. madde ki; "Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir" ile aynı maddenin 2.fıkrası ; "Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez." hükümleri örnek olarak gösterilebilir ([Poyraz ve Eyidiker, 2019](#)). Bahsi geçen bu maddeler Avrupa Birliği (AB) mevzuatı, AB Temel Haklar Bildirgesi'nin 20. maddesinde ki eşitlik ilkesi gereği herkesin yasa önünde eşit olduğu; 21. maddesinde ki ayrımcılık yasağına vurgu yapılan. ("Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalıtsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya başka herhangi bir görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılması yasaktır.") maddelerle benzerlik göstermektedir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İş Yaşamında Ayrımcılık ve Türleri

İş yaşamında görülen ayrımcılık, toplumsal ayrımcılığın en belirgin örneklerinden birisidir. İşgören temini ve seçiminde, işletme yönetimlerinin asıl işin nitelikleriyle bağdaşmadığı halde çeşitli kısıtlamalar koyması veya istenilen özelliklerin başvurulacak iş pozisyonunda belirgin bir şekilde gerektirmediği belli olduğu halde iş başvurusunda yer alması, ayrımcılığın daha iş hayatına girişte uygulanmaya başladığını göstermektedir. 2011 yılında yayınlanan makalede ([Demir, 2011](#)) yazarın, dünya çalışma örgütü [ILO \(2003; 2007\)](#) raporlarına atıfla belirttiği gibi kişiler arası eşitsizlik durumu yarattığı için, iş hayatında bireylerde işin niteliklerinin gerektirdiği asli şartların dışında birtakım başka özelliklerin de aranması, ayrımcılığın en bariz örneği olarak değerlendirilmektedir.

İş yaşamında ki ayrımcılığı negatif ve pozitif ayrımcılık olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bir bireyin eşitlik ilkesi kapsamında diğer bireylere göre eksik ya da yetersiz olarak değerlendirilmesini negatif ayrımcılık ([Rowe, 1990](#)), bazen de eşit davranabilmek adına bireyin din, dil, ırk, sağlık durumu, sosyal statü, renk, cinsiyet vb. durumlarından dolayı dezavantajlı durumunu göz ardı ederek birey lehine uygulamalar yapmak ise pozitif ayrımcılık olarak değerlendirilebilmektedir ([Demir, 2011](#)). Mesela işgörenin değerlendirme ve değerlendirme sonrasında kadroya geçirilmesi, terfi ettirilmesi ya da daha iyi bir pozisyonda görevlendirilmesi buna örnek

verilebilir. Tabi bu süreçte işgörenlerin bahsedilen bu çeşitli özelliklerinin yanında üst yönetimle olan ilişkilerinin etkili olabildiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

İş yaşamında ayrımcılığın herkes için aynı şekilde gerçekleşmediği, çok farklı şekillerde ortaya çıkabildiği ve yine her ayrımcılığın da bireyler üzerinde farklı olumsuz etkiler bırakabileceği söylenebilir.

Türkiye’de ayrımcılık türlerinden en fazla cinsiyetçi ve etnisiteye dayalı ayrımcılığın görüldüğü tespitinin yapılması yanlış olmaz. Bu iki ayrımcılık türünü ise sırasıyla yaşla alakalı ayrımcılık ve engellilerle ilgili ayrımcılık türleri izlemektedir ([Kutunis ve Ulu, 2016](#)).

1.1.1. Dini ve Etnisiteye Dayalı Ayrımcılık

Yaklaşık olarak 8 milyar nüfusa sahip ([URL 2](#)) dünya da doğal olarak insanların farklı dinlere, dillere, ırklara ve etnik kökenlere sahip olması sebebiyle birbirlerinden farklılaşmaları ve farklı özelliklere sahip olması yadsınamaz bir gerçektir. Bu durum, kişilerin birbirinden ayrımcılık yapılarak uzaklaştırılmasını değil tam tersine, bu farklılıkları bir zenginlik olarak görmesini ve birlikte yaşama ve paylaşma ihtiyacını doğurmaktadır. İslam dinini tebliğle görevlendirilen son peygamber Hz. Muhammed Mustafa’nın (S.A.V) Hadis’inde belirtildiği üzere; “Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki Rabbiniz birdir, atanız da birdir. Arap’ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap’a; beyazın siyaha, siyahın beyaza takva dışında bir üstünlüğü yoktur...” ilkesi gereğince dinde ayrımcılık yoktur ([URL 3](#)). Aynı şekilde etnik kökene bağlı ayrımcılıkta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin “herkes ırk, renk, cins, dil, din, politik düşünce, ulusal ya da sosyal köken, mülk ya da diğer nedenlere bakılmaksızın bu beyannamedeki tüm hak ve özgürlüklere sahiptir” şeklindeki 2.maddesiyle yasaklanmış, insanların birbirlerine karşı üstün olmadığı savunulmuştur.

Etnisite kavramının anlamıyla ilgili çalışmalarda kalıtsal olarak benzer biyolojik ve fiziksel özellikler, doğum yeri ve yaşanılan bölge ortaklığı, genellikle azınlık olma, ortak kültür ve geçmiş, gelenekler, ortak konuşulan dil gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. İş başvuru formlarında etnik ayrımcılık farklı kelimelerle ya da özellik belirten ifadelerle yapılabilmektedir. Başvuru yapılacak olan pozisyonun iş gerekleriyle (herhangi bir işi uygun bir biçimde yapabilmek için kişide bulunması gereken özellikler) ilgisi olmadığı halde din, dil, ırk, mezhep, coğrafi bölge, doğum yeri, memleketlerinin vb. bir kişinin tercih edilmesinde/edilmemesinde önem arz etmesi ayrımcılık olarak değerlendirilmekte, hatta kişiye özgü bir referans olarak kullanılabilir. Mesela Kürt veya Arap asıllı olması nedeniyle bir kişinin makul bir gerekçe olmaksızın özel bir hastanede sağlık hizmetlerinden yararlandırılmaması veya sunulan hizmet karşılığında normalden daha fazla ücret talep edilmesi etnik köken temelinde ayrımcılık oluşturabilecektir ([URL 4](#)). Hırvatistan’da görülen bir davada AİHM; Roman çocukların Hırvat diline yeteri kadar hâkim olmamaları nedeniyle, sadece Roman öğrencilerden oluşan sınıfa yerleştirilmelerini ırk ayrımcılığı olarak kabul etmiş ve ihlal kararı vermiştir ([Çağlar, 2017](#)). Hoque ve Noon 1999’da İngiltere vatandaşlığı olan Asya kökenli kişilerle bir çalışma yapmışlardır. Bu kişilerin işe başvuru sırasında sırf etnik kökenleri nedeniyle işe kabul edilmedikleri, işe alınanların ise, sonraki süreçlerde mağdur edildikleri, diğer çalışanlara kıyasla çok zor şartlarda ve çok daha düşük ücretlerle çalıştırıldıklarını ortaya koymuşlar ve ırk ayrımcılığının bu şekilde yapıldığını ifade etmişlerdir ([Demir, 2011](#)). ABD’de de benzer bir durum Afrika ve Uzakdoğu kökenli Amerikalılarda görülmektedir ([Rowe, 1990](#)). Çok dar kapsamlı olsa bile ülkemizde Ankara, Malatya, Edirne ve Diyarbakır’da yapılmış olan benzer çalışma sonuçlarına göre eğlence sektöründe çeşitli şekillerde (müzisyen, sanatçı, konsomatris vb.) istihdam edilen çingenelerin (Roman, Dom vb. şekilde de adlandırılabilen) etnisitelerinden dolayı diğer sektörlerde daha çok ayrımcılığa maruz kaldıkları, hatta işe alınmak istenmedikleri görülmektedir ([Durmaz, 2015](#)). Yapılan bir başka çalışmada ise çingene asıllı bir adayın özel bir sektöre çöpçü olmak için başvurduğunu, ancak kimliği gerekçe gösterilerek işe alınmadığı, hatta çingeneleri genel olarak zaten tercih etmedikleri ve bu anlamda ayrımcılık yapıldığını vurgulayan bulgular yer almıştır ([Önen, 2011](#)).

Kayırmacılık olgusu olarak değerlendirilen hemşehricilik (yani aynı şehirden, aynı bölgeden olma) kamu personel sistemi içerisinde hem işe ilk alım, hem de kariyer ve yükselme sürecinde ortaya çıkabilen bir ayrımcılık örneğidir ([Ak ve Sezer, 2018](#)). İş başvuru formlarında yer alan “nüfusa kayıtlı olduğu yer” bilgisi, kişinin etnik kökeni, mezhebi, ana dili vb. özellikleri adayın değerlendirilmesinde yöneticilerin olumlu veya olumsuz önyargılı davranmalarına neden olabilmektedir.

İş yaşamında kişilerin etnik özellikleri ile işin nitelikleri arasında bir ilişki olmamasına rağmen bu tür bir ayrımcılığın yapıldığını ispatlamak zor hatta imkânsız olduğu söylenebilir. Çünkü hiçbir işletme veya

işveren/yönetici bu tür uygulamaların yapıldığını kabul etmeyecektir. Ancak genel olarak incelendiğinde bölgesel, etnik ya da dini ayrımcılığın özünde sadece ekonomik veya sosyal nedenler değil, siyasi nedenlerde bulunmaktadır. Bu tür ayrımcılık uygulanan işletmelerde zaman içerisinde yönetsel sorunların çıkması muhtemeldir (Demir, 2011). Hem iş başvurusunda hem de sonraki aşamalarda ayrımcılığı önlemek adına ülkemizdeki mevcut yasal düzenlemelerin tam anlamıyla uygulandığı söylenemez. Bu özelliklere sahip kişi ya da gruplar iş başvurusu hakkı kazanmış olsalar bile işverenin ve/veya yöneticilerin önyargılarını aşmak çok zor olabilir.

1.1.2. Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık

İş hayatındaki cinsiyet ayrımcılığı, belki de en çok araştırılan konulardan birisidir. İşlerin kadın işi, erkek işi olarak ayrılması ve iş başvuru formlarının değerlendirilmesinde adayların bu özelliklerinin dikkate alınması bu ayrımcılık türünün en önemli göstergesidir (Dalkıranoğlu ve Cetinel, 2008). Cinsiyet ayrımcılığı denildiğinde çoğunlukla kadınlara yönelik engeller algılanmaktadır. Yapılan çalışmalarda kadınların cinsiyet ayrımcılığına maruz bırakılarak daha çok tecrübe ve maharet gerektirmeyen alt kademelerdeki işlerde ve düşük ücretle çalıştırıldıkları; ancak son zamanlarda yönetsel alanda, kadın işgücü sayısının geçmişe oranla arttığı görülmüştür (Ngo, 2000). Özellikle ülkemizde kadınların, aile yapımız gereği hem eş hem de anne rolünün etkinliğinin daha fazla olması, iş yaşamında erkeklerle rekabet anlamında kadınlar için olumsuzluk olarak değerlendirilebilmektedir. Herhangi bir bağımlılığı, kumar vb. kötü alışkanlığı olan erkek bile küçük bir çocuğu bulunan anneye tercih edilerek negatif ayrımcılığa maruz kalmamakta, kadınlar kadar engellerle karşılaşmayabilmektedir (Demir 2011)

2010 yılında yayınlanan ve mavi yakalı kadın çalışanlarla yapılan bir araştırma (Kirel vd., 2010) sonuçlarına göre, kadın işçiler işe alınmada, işte yükselmeye, ücretlerde, sendikal faaliyetlere katılmada vb. birçok konuda ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktadırlar. Aynı araştırmaya göre kadın çalışanlar yanlış anlaşılardan korktukları için veya ispat etmeleri oldukça güç olduğu için cinsel taciz gibi bir durumla karşılaşmış olsalar bile çoğu zaman bunu gizlemeyi tercih ettiklerinden dolayı cinsel taciz çok sık karşılaşılan bir durum olarak kabul edilmemektedir. Kadına yönelik cinsiyetçi ayrımcılığı önlemek konusunda en önemli görev hem ulusal hem de uluslararası örgütlerde yöneticilere, ülkelerde hükümetlere ve sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Tüm bu unsurların ayrımcılığın, özellikle de cinsel taciz gibi durumların önlenmesi için görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri ve duyarlı olmaları son derece önemlidir (Kirel vd., 2010).

Cinsiyet ayrımcılığının negatif etkilerine karşın, hizmet sektöründe, mesela bankacılık, konaklama, seyahat ve ulaştırma, kumarhanelerde (casino) vb. cinsiyetçi ayrımcılığın kadınlar aleyhinde değil lehlerine yapıldığı da unutulmamalıdır. Tüm bu sektörlerde iletişim becerisi yüksek, genç ve bakımlı kadınların tercih edildiği belirtilmektedir. Bunun sebeplerinden birinin, bu sektörlerde müşterilere doğrudan satışın olması, alıcıların çoğunlukla erkek olması, dolayısıyla da kadınların özellikle erkekleri ikna etme gücünün daha yüksek olması olduğu söylenebilir (Demir,2011).

1.1.3. Yaşa Dayalı Ayrımcılık

Ayrımcılık olarak değerlendirilebilecek önemli kriterlerden biri olan yaş kriteri hemen hemen her iş başvuru formunda yer almaktadır. Özellikle hizmet sektöründe işgören seçiminde yaş konusunun önemli olmasının temeli birkaç faktöre dayanmaktadır. Birincisi genç ve deneyimsiz çalışan istihdam edilerek birbirinden farklı özellikteki pek çok işi yaptırma isteğidir. İkincisi ise belli yaşın üstündeki kişilerin yaşlı olarak değerlendirilerek verimlerinin düşük, daha az üretici ve yararlı olduklarının düşünülmesidir. Bir başka faktör gençlerin eğitim, gelişim ve adaptasyona daha açık olmaları. Tabii buna karşılık, işveren ve yöneticilerden bazıları da yaşlı işgörenleri tecrübelerinin fazla olması ve daha yüksek örgütsel bağlılıkları sebebiyle tercih edebilmektedir (Demir, 2011).

Yaş ayrımcılığı sadece işe alım süreçlerinde değil işten çıkarmalarda da görülmektedir. 40 yaş üstü işgörenler işten çıkarılmada en öncelikli grubu oluşturmaktadırlar (Topgül, 2016).

Özellikle yaşlı popülasyonunun arttığı bölgelerde yaşlı istihdamını yükseltmeyi, bu yöndeki ayrımcılığı azaltmayı amaçlayan çalışmalar yapılmaktadır. Mesela Avrupa Birliği'nde yaşlı çalışanların istihdam oranlarını artırmak için Avrupa Konseyi 2000 yılından beri çeşitli toplantılar yapmaktadır (Kutani ve Ulu, 2016). 2016 yılında yayınlanmış Norveç orijinli çalışmaya göre kamu kesimi özel sektöre göre daha yaşlı çalışanları bünyesinde barındırmaktadır (Solem, 2016).

Türkiye de dahil 28 ülkede yapılan bir ankette Türklerin %20'ye yakını iş başvurusu esnasında yaş ayrımcılığına uğradıklarını bildirmiş, 45 ve üstü yaşında olanların %30'dan fazlası yaşları dolayısıyla iş

başvurularının geri çevrildiğini belirtmişlerdir. Yani, ülkemizde işverenlerin daha çok deneyimsiz, sosyal haklarını fazla önemsemeyen ve düşük ücrete razı alternatifleri tercih ettikleri söylenebilir ([Demir, 2011](#)).

1.1.4. Engelliliğe Dayalı Ayrımcılık

5378 Sayılı Kanun'da engelli tanımı yapılırken “fiziken, zihnen, ruhen ve duyuşsal anlamda çeşitli düzeyde kayıpları bulunduğu için topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılmayan ya da katılmasını kısıtlayan tutum ve çevre şartlarından etkilenen birey” ifadeleri kullanılmıştır ([Engelliler Hakkında Kanun, 2005](#)).

“Engelliliğe dayalı ayrımcılık” ise siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel vb. alanlarda insan hak ve özgürlüklerinin tam ve değerleriyle eşit koşullarda kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır ([ESHİD Raporu, 2011](#)).

Dünya'da nüfusun yaklaşık % 15'i kadar, yani 1 milyar ([URL 5](#)); Türkiye'de ise Sağlık Bakanlığı Ulusal Engelli Veri Sistemi'ne göre yaklaşık 2.5 milyon (engelli raporu için hastanelere başvurmamış ve devletle temasa geçmeyen kişileri kapsamamaktadır.) (2022 Eylül ayı raporu); en son 2011 de yapılan Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre nüfusun %6,9'u (yani yaklaşık 5 milyon) ([URL 6](#)) ; tahmini olarak 8.5 milyon engelli bireyin yaşadığı tahmin edilmektedir ([Erol ve Nam, 2021](#)).

Engellilerin istihdam edilmesinin önündeki en önemli engelin önyargılar olduğu; bu önyargıları aşmanın en etkili yolunun da iş hayatında gösterilecek başarılar olduğu belirtilmiştir ([Karataş, 2002'den alıntılanan Karaaslan, 2020](#)). 2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre ülkemizde engellilerin işgücüne katılım oranı %22,1 gibi çok düşük rakamlarda kalmıştır. Başka bir deyişle istihdam edilmeyen engelli nüfus oranı %77,9 olarak gerçekleşmiştir ([URL 7](#)). Engelliliğe dayalı ayrımcılık bazen engelli kişinin engelsiz bir kişiden daha az ilgi görmesi, bazen de engelli kişilerin başa çıkamayacakları durumlara maruz bırakılarak haksızlığa uğraması olarak ortaya çıkmaktadır. Üstelik sadece bedensel-zihinsel engelli olanların değil boy uzunluğu veya kısalığı, normalin üstündeki kiloluk hali, fiziksel görünüş olarak farklılığa sahip olanlarında bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak genel olarak toplumdan, özel olarak ise çalışma hayatından dışlanmaları ayrımcılık olarak kabul edilmektedir ([Demir,2011](#)).

Türkiye'de, henüz engellilerin, sahip oldukları engelden kaynaklanan özellikleri ve nitelikleri de dikkate alınarak, hangi işlerde çalışabilecekleri konusunda ciddi bir araştırma ve çalışma bulunmamaktadır. İş başvuru formlarında yer alan fiziksel engel soruları ile tedavisi devam eden veya daha önce geçirilmiş rahatsızlıklarla ilgili sorular ayrımcılık göstergesi olarak değerlendirilebilir. ([Demir,2011](#))

1.1.5. Siyasi Ayrımcılık

En önemli ayrımcılık hususlarından birisi de kişilere siyasi ya da farklı düşüncelere sahip olmaları sebebiyle ayırım yapılmasıdır. Siyasi ayrımcılık; geçerli bir gerekçe olmaksızın, kişilere, sırf siyasi görüşlerinden dolayı hak ve özgürlük anlamında diğer kişilerden farklı muamele yapılması ya da eşit davranılmamasıdır. Siyasi ayrımcılık gelişmemiş ülkelerde daha yüksek olmasına rağmen gelişmiş ülkelerde de siyasi ayrımcılığın engellenebildiği söylenemez ([Cetin ve Özdemirci, 2011](#)). Kuzey İrlanda Eşitlik Komisyonu (2004) ise siyasi ayrımcılığı tanımlarken, kişilere, cumhuriyetçi, muhafazakâr, sosyalist veya milliyetçi kimlikleri, üye olunan sendika veya partilerinden dolayı, farklı ve olumsuz davranılmasıdır şekline ifade etmiştir ([Arslan, 2010](#)).

T.C. Anayasası eşitlik ilkesi gereği de çalışanların siyasal düşünceleri ilgi dışı tutularak sadece kapasiteleri, yetenekleri ve kişilikleriyle ilgilenilmelidir. Buna rağmen siyasi ayrımcılık için gerektirdiği bazı durumlarda savunulmaktadır. Mesela, kamuda bazı görevlere atanacak kişilerin hükümet politikası ve bu politikaların uygulanmasıyla ilgili ve bilgi sahibi olmaları gerektiğinden siyasal düşünceleri dışlanamaz. Hatta tam tersine bu pozisyonlara atamalarda, adayların siyasal düşüncelerinin dikkate alınması daha faydalı bile olabilir ([Yesiltas vd., 2012](#)).

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı ayrımcılık ve turizm istihdamında ayrımcılık konularıyla ilgili yapılmış olan yerli ve yabancı çalışmalardan bir derleme yaparak istihdamda ayrımcılık konusunu etraflıca ortaya koymak ve yine çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre çözüm önerileri geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda “Genel olarak Dünya'da özelde ise Türkiye'de turizm sektöründe iş hayatında ayrımcılık uygulamaları var mıdır, varsa boyutu

nedir?” soruları araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma bir derleme çalışmasıdır ve ikincil kaynaklardan verilerin toplandığı nitel araştırma yöntemi olan literatür tarama yöntemiyle hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen taramada makaleler, tezler, kitaplar ve kitap bölümleri, raporlar ve web sitelerinden faydalanılmıştır. Veri tabanı olarak tezler için Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi; makaleler için Dergipark Akademik ve Google Scholar en fazla yararlanılan kaynaklar olmuştur. Araştırmada belirli bir yıl kısıtlaması bulunmamaktadır. Belirtilen veri tabanlarındaki taramalarda özellikle anahtar kelime olarak ayrımcılık, istihdam, dezavantajlı işgücü gibi kelimeler kullanılmıştır.

Araştırmada öncelikle kavramsal olarak ayrımcılık terimi ve hemen akabinde istihdamda yaşanan ayrımcılık türleri incelenmiştir. Sonrasında ise bu türlerin turizm istihdamında görülüp görülmediğiyle ilgili çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın sonunda ise yorumlanan ayrımcılık sorunlarına ilişkin çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Konuyla ilgili gerçekleştirilen taramalar neticesinde istihdamda ayrımcılık konusuyla ilgili farklı çalışmalar olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilebilen çalışmalardan bir tanesi hariç ([Demir, 2011](#)) diğerlerinin ayrımcılığın alt türleriyle (dini ayrımcılık, cinsiyet ayrımcılığı, yaş ayrımcılığı gibi) ilgili spesifik çalışmalar olduğu görülmüştür ([Arslan, 2010](#); [Durmaz, 2015](#); [Solem, 2016](#); [Topgül, 2016](#); [Tuncay, 2020](#) gibi). Bu derleme çalışmamızda, elde edilebilen kaynaklarda ki bilgiler tek elde toplanarak değerlendirilebilecektir. Çalışmaların sınırlılıkları, sonuç ve önerileri de dikkate alınarak genel olarak turizm istihdamında yaşanan sorunlara topyekün bakış fırsatı sunulacak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Yine çalışmamızın konuyla ilgilenen paydaşlar için farkındalık yaratması, yazına da katkı sunması beklenmektedir.

3. BULGULAR

Makalenin bu bölümünde, birinci bölümde verilen kavramsal bilgiler ile ikinci bölümde belirtilen yöntemle uygun şekilde yapılan literatür taramalarından elde edilen bilgiler ışığında turizm sektöründe ayrımcılık çeşitli boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Genel olarak istihdamda yaşanan ayrımcılık türleri dünyada ve ülkemizde benzerlik gösterse de farklı boyutlarda tezahür eden ayrımcılık türleri de bulunmaktadır. Literatürde kendisine en fazla yer bulan ve üzerinde çalışma yapılan ayrımcılık türleri dini inanç ve etnik köken sebebiyle yapılan ayrımcılık, cinsiyete dayalı ayrımcılık, yaşla alakalı ayrımcılık, engellilik durumuyla alakalı engellilik ve diğerleri kadar olmasa da siyasi düşünce sebebiyle yapılan ayrımcılıktır. Ülkemizde ise en sık yaşanan ayrımcılık türleri etnisite ve cinsiyet ayrımcılığıdır.

3.1. Turizm Sektöründe Ayrımcılık

2011 yılında yapılan ve üç farklı yöntem kullanılan bir araştırmada ([Demir, 2011](#)) turizm sektörüne yönelik iş ilanları ile işletmelerin iş başvuru formları incelenerek, ayrıca işgörenlere yönelik anket uygulanarak ayrımcılığa konu olabilecek hususlar değerlendirilmiştir.

İş ilanlarına yönelik değerlendirmede toplam 82 pozisyon için çıkarılan ilanlar incelenmiş ve istihdam edilmek istenen işgörenlerin dört temel özelliği (cinsiyet, yaş, nüfusa kayıtlı yer ve engel) bakımından başvuru aşamasında kısıtlamaların yapıldığı görülmüştür. 24 iş ilanının gerçekleştirilen içerik analizinde cinsiyet ayrımı gerektirmeyen mesleklerde bile ayrımcılık uygulamaları görülmüştür. Erkekler daha çok rehber, aşçı, garson, komi, barmen, bulaşıkçı ve transfer elemanı gibi pozisyon ilanlarında tercih nedeni olarak yer alırken, kadınlar ise daha çok müşteri/misafir ilişkileri, kat hizmetleri, havaalanı yer hizmetleri memurluğu, kasiyer ve satış görevlisi pozisyonlarında tercih edilmektedir. Halbuki iş tanımlarına bakıldığında bu meslek gruplarının hiçbirisinde erkek ya da kadınlara özgü, çok kesin sınırları bulunan cinsiyete dayalı ifadeler bulunmamaktadır. Dolayısıyla ilanlarda ki bu ve benzeri kısıtlamalar cinsiyet ayrımcılığı olarak değerlendirilebilir. İş ilanlarında yer alan diğer bir özel durum ise ikamet edilen yerin işyerine yakın olması konusudur. Bu durum aslında hemşehricilik ya da bölgesel düzeyli ayrımcılık olarak algılanabilir. Yine yaş sınırlaması konulması da iş ilanlarında en sık yapılan uygulamalardan birisidir. Ancak, ilanlarda ki meslek gruplarına ilişkin yaş sınırlamasının iş pozisyonlarını doğrudan etkileyebilecek bir özelliğe sahip olmadıkları ifade edilebilir. Engelli kişilerin başvurularının önlenmesi amacıyla olduğu düşünülen “sağlık durumunun iş yapmaya elverişli olması” ifadesi otellerde resepsiyon, acentelerde büro personeli, misafir ilişkileri gibi pozisyonlar için birer ayrımcılık örneği teşkil edebilmektedir.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren 21 işletmenin iş başvuru formları üzerinde yapılan analiz sonucunda ayrımcılık olarak algılanabilecek bilgiler “yaş”, “cinsiyet”, “eğitim bilgileri”, “medeni durum” ve “deneyim” şeklinde yer almaktadır. Daha önce belirtildiği gibi yaş ayrımcılığı işveren tarafından adayın başvurusunun reddedilmesine gerekeçle olabilmektedir. Bazı pozisyonlar için kadın olmanın getirdiği ailevi sorumluluğun daha fazla olması gerekeçsiyle erkek adayların tercih edilmesi cinsiyet ayrımcılığı olarak ifade edilebilir. Aynı şekilde iş gerekleleriyle ilgili olmadığı halde bazı iş pozisyonlarında kadınların erkeklere tercih edilmesi de bir ayrımcılıktır. Eğitim durumu bilgileri işin nitelikleri bakımından gerekli olan bir durumdur ve normal şartlarda ayrımcılıktır denilemez. Ancak ilköğretimden başlayıp mezun olunan son okula kadar eğitim durumuyla alakalı okul ismi, şehir, eğitim süreleri istenmesi farklı yorumlara neden olabilecek sonuçlar çıkarılabilmektedir. Örneğin şehir bilgisinden hemşericilik, okulun isminden dernek, grup üyeliği veya yakınlığı düşünmek şeklinde ayrımcılık söz konusu olabilmektedir. Adayların medeni durumları, özellikle evli olması durumunda aile-iş yaşam dengesinde işin gerçekleştirilmesinde olumsuzluk, verimsizlik söz konusu olabileceği düşüncesiyle ayrımcılık unsuru olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan deneyim faktörü iş yaşamında özellikle alt basamak iş pozisyonları için çok önem arz etmemelidir. Böyle bir durum, ayrımcılık olarak istenilen kişiyi işe alma, istenilmeyeni reddetme gerekeçsi olarak öne sürülmektedir. Diğer yandan incelenen iş başvuru formlarındaki doğum yeri, ikamet yeri ve adayların uyruğuna ilişkin bilgiler ayrımcılık olarak algılanabilmektedir. Boy ve kilo gibi fiziki bilgiler ile bedensel engel durumu ciddi oranlarda iş başvuru formlarında yer almaktadır. Adayların sabıka kayıtları ile erkeklere ait askerlik durumu bilgisi belirli durumlarda ayrımcılık faktörü olabilmektedir.

Aynı araştırmanın alan çalışmasında ise 550 kişiye anket dağıtılmış ancak 209 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın birinci ve ikinci aşamasındaki bulgularda da yer aldığı gibi katılımcıların çoğunluğunun genç yaş grubunda, bekâr ve erkeklerden oluşması belirli bir ayrımcılık yapıldığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Cinsiyet unsuru ayrımcılık olarak algılanan grupları içerisinde en yüksek orana sahiptir. İkinci faktör “yaş ayrımcılığı” olarak belirlenmiştir. Genç yaşta kilerin deneyimsiz olması, deneyimlilerin ise, yaşlı olması karşılıklı ayrımcılık gerekeçsi olarak ileri sürülerek daha çok orta yaş grubunun tercih edildiği görülmektedir. Tabi bu yaş grubundakilere de, yani orta yaş denilen gruba da üretilen belirli gerekeçlerle ayrımcılık yapılabilmektedir. Üçüncü faktör, etnik köken, din, mezhep, dil, ten rengi, hemşericilik ve siyasi düşünce benzerliği ya da farklılığı nedeniyle oluşan durumları ifade eden “etnik ayrımcılık” olarak belirlenmiştir. Etnik köken durumuyla ilgili olarak ise işgörenlerin çok fazla konuşmak istememeleri çekindiklerini göstermektedir. Bu çekinmenin ya da korkunun olması bile bu tür ayrımcılık olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. “Engelli ayrımcılığı” olarak belirlenen bedensel engel, ruhsal engel, fiziksel görünüm ve hastalık gibi durumların oranının düşük olması ve iş yaşamında her ne kadar olmadığı söylene de engelliliğe dayalı ayrımcılık yapıldığı ilgili kesimlerce sürekli dile getirilen bir konudur.

Cinsiyet ayrımcılığına yönelik farklı bir çalışmada (Arli, 2013) deniz turizmi alanında eğitim alan üniversite öğrencilerinin kendi sektörlerine yönelik cinsiyet ayrımcılığı ve cinsiyet önyargısına yönelik algılamaları belirlenmeye çalışılarak bu algılamaların öğrencilerin demografik özelliklerine göre de farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, cinsiyet ile cinsiyet önyargısı ve cinsiyet ayrımcılığı arasında istatistikî anlamlılık olmadığını göstermiştir. Bu algılamaların yoğunluğunun kız öğrenciler lehine daha çok olduğu görülmektedir. Erkekler kızlara nazaran daha düşük seviyelerde kadın işgörelere terfi ve atamalarda ayrımcılık yapıldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca turizm öğrencilerinden erkek öğrencilerin, cinsiyet ayrımcılığını kendileriyle ilgiliymiş gibi algılamadıkları, çalışma hayatında cinsiyetçi engellerle karşılaşmayacaklarını, kız öğrencilerin ise aksine erkekler öğrencilere nazaran cinsiyetçi engellerle karşılaşabileceklerini düşündükleri belirlenmiştir (Unur ve Ulsan, 2010).

Aynı şekilde cinsiyet ayrımcılığına örnek olabilecek farklı bir çalışmada cam tavan sendromu olarak tanımlanan durum incelenmiştir (Aydın ve Şahin, 2008). Yani çalışan kadınların kariyer anlamında yönetim kadrolarına, tepe yönetime yükselmelerinin engellenerek sadece belli kademelere gelmelerine izin verilmesi. Cam tavan denmesinin sebebi ise bu durumun net bir şekilde adlandırılmayan sebeplerden ve önyargılardan kaynaklanmasıdır. Hatta kadın çalışanların yükselmelerinin önünde ki engellerin nedenleri incelendiğinde ise bir takım önyargılara dayanan bir ayrımcılık sebebiyle kadın çalışanların üst ve tepe yönetime getirilmede görünmez bir engelle karşılaşabildikleri gözlemlenmiştir. Bu tür engellemelerin sonucunda işletmelerin katlanmak zorunda kalacakları, işten ayrılmalara, iş tatminsizliği, işyerine bağlılık duymama, verimliliğin düşmesi gibi sonuçlar yaşanması kuvvetle muhtemeldir.

Cinsiyet ayrımcılığını engellemek adına yapılan çalışmalarda ise ([Uguz ve Topbaş, 2014](#)) kadınların eğitim seviyelerinin yükseltmek ayrımcılığı azaltmak anlamında yapılabileceklerin başında gelmektedir. Bunun dışında kadın işgücünün yasal düzenlemelerle desteklenmesi de önemli hususlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Aslında kadınları çalışma hayatında korumak için yapılan uygulamaların başka bir açıdan bakıldığında ayrımcılığı besleyen sonuçlar yarattığı da düşünülmektedir. Mesela doğum izninin arttırılması, emzirme ve bakım sürelerinin arttırılması, emeklilikte sunulan erken yaş avantajı gibi hususların işverenleri kadın çalışan istihdam etmek yerine erkek çalışan tercih etmeye yönlendirdiği ve dolayısıyla da kadın çalışanları korumadığı sonucuna varılmıştır.

Dezavantajlı bireyleri istihdam etmek, engeli bulunmayan diğer bireylere göre çok da kolay olmamaktadır. Konuyla ilgili pek çok araştırmada sektörde çalışanların dezavantajlı bireylere karşı önyargılı bakış açılarına sahip olduklarını ve işe yerleştirmede negatif tutum sergiledikleri görülmüş ve bu dezavantajlı bireylerin istihdamıyla ilgili düzenlemelere pek sıcak bakmadıkları tespit edilmiştir ([Baybora, 2006](#); [Aydınolat, 2012](#)). İşverenler ayrıca dezavantajlı addedilen kişileri verimleri düşük, iş güvenliğini de tehlikeye atan kişiler olarak değerlendirerek diğer çalışanlarca da kabul edilmediklerini belirtmişlerdir ([Cizel, 2012](#)). Türkiye’de engellilerin istihdama katılımı ile ilgili yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre engelli nüfusun yaklaşık %78.9’u çalışma hayatına dahil olamamaktadır. Yaygın olarak istihdama erişimde yaşanan bu ayrımcılıktan farklı olarak eğitimleri ve yetenekleri uygun olsa bile engelliler belirli mesleklere atanmamaktadır ([ESHİD 2011 izleme raporu](#)).

Otel işletmelerinde yapılan bir araştırma ([Yeşiltaş vd., 2012](#)) sonuçları katılımcıların işgören seçilirken ve örgüt içi iş yaşamında çok yüksek düzeyde olmasa da siyasi ayrımcılık yapıldığını düşündüklerini ortaya koymuştur. Ayrımcılığın gerçekte var olup olmadığı ya da yapıp yapılmadığı gibi konular çalışanlarla yöneticilerin konuyla ilgili algılarına doğrudan bağlıdır. Dolayısıyla doğrudan gözlemlenmesi, ispatlanması hemen hemen imkânsız olan, çalışanlar tarafından da açıkça ifade edilemeyen siyasi ayrımcılık gibi bir konuda, elde edilen bu bulgular, düşük düzeylerde de olsa işyerlerinde siyasi ayrımcılığın hem işgören seçim aşamalarında hem de devam eden iş yaşamında yapıldığını göstermektedir. Bu çalışma, benzer içeriğe sahip yurtdışı kaynaklı çalışmalarla da benzer sonuçlar ortaya çıkarmıştır ([Mohsin, 2005](#); [Rutherford, 2002](#)).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İş yaşamında çeşitli şekillerde ayrımcılık yapıldığı birden fazla araştırma bulgusuyla ortaya konmuştur. Türkiye’de en fazla cinsiyet, etnisite, yaş ve engelli ayrımcılığının görüldüğünü söylemek mümkündür. Turizm sektöründe faaliyet yürüten birçok işletmenin iş ilanlarında, iş başvuru formlarının hazırlanmasında ve daha sonraki aşamalarda işe alım süreçlerinde adayların ve çalışanlarının demografik özelliklerine göre farklı şekillerde ayrımcılık yaptıkları tespit edilmiştir. Türkiye’de ayrımcılık yaratabilen bu durumların sıklıkla görülebilmesinin nedenlerinden en önemlisi yayınlanan iş ilanlarının kontrolü yapacak, işletmelerin ayrımcılıkla ilgili uygulamalarının sebep ve sonuçlarını araştırarak ve inceleyecek bir mekanizmanın olmamasıdır. Turizm sektöründe karşılaşılan en önemli ayrımcılığın ise cinsiyet, yaş ve hemşericilik olarak ortaya çıkmış olması gerçek bir durumu yansıtmaktadır. Çünkü genç ve dinamik işgörenlerin tercih edildiği bu sektörde cinsiyet tercihi, yönetim anlayışı, iş pozisyonu, kişisel tercihler gibi nedenlerle belirli bir yönde olabilmektedir. Aynı şekilde hemşericilik de oldukça sıklıkla karşılaşılan ayrımcılık türlerinden birisidir.

Türkiye’de yapılan ayrımcılık uygulamaları ile diğer ülkelerdeki ayrımcılık uygulamalarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, bazı ülkelerde insanların renginin (siyah/beyaz ırk şeklinde) ayrımcılık olarak kullanılması söz konusuysen Türkiye’de böyle bir ayrımcılık bulgusuna rastlanılmamıştır. Bununla birlikte benzer durumlarda söz konusudur. Cinsiyet, yaş vb. ayrımcılık dünyada tüm ülkelerde benzerlik göstermektedir.

Ayrımcılıkla mücadele 1950’li yıllardan itibaren başlamış olsa da özellikle son 20 yılda devletlerin ve uluslararası örgütlerin önemli adımlar attığını söylemek mümkün. Her ne kadar kanuni düzenlemelerin, politikaların ayrımcılığı önleme konusunda katkı sunduğu genel olarak kabul görse de hem yurtiçi hem de yurtdışı araştırmalarında kanunların uygulanmasında veya denetlenmesinde sıkıntılar yaşandığı da ortaya konulmaktadır. Buna ek olarak yine kanun koyucular ya da uygulayıcılar tarafından ayrımcılıkla mücadele anlamında bireylerin rahatlıkla ulaşabileceği mekanizmalar/kurumlar/birimler oluşturulması önem taşımaktadır. ([ESHİD 2020 Raporu](#)). Ülkemizde hak arama mekanizmaları olarak CİMER (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi), TİHEK (Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu), Kamu Denetçiliği Kurumu ile savcılıklar ve mahkemeler gibi yollar bulunmaktadır.

Birçok çalışmanın sonuçlarına göre ayrımcılığı önlemek konusunda;

- Yasal düzenlemeler yapılması, caydırıcı cezaların artırılması ve uygulanmasının sağlanması
 - ✓ Mesela hem kamuda hem özel sektörde dezavantajlı grupların istihdamının artırılmasının yasa kapsamında değerlendirilmesi
 - ✓ Dezavantajlı grupların istihdamına yönelik devlet teşvikleri verilmesi
 - ✓ Engellilerin engel durumlarına göre ne tür işlerde çalıştırılabileceğini, çalıştırıldıklarında başarılı olabileceklerini ortaya koyan kılavuzlar, düzenlemeler yapılması
- Toplum, çalışanlar ve işverenler için eğitimler, bilgilendirmeler yapılması
 - ✓ Mesela ayrımcılığın ne tür eylemlerde söz konusu olduğu, ne tür davranış ve uygulamaların ayrımcılık kapsamında değerlendirilebileceği ve mücadele için hangi yollara başvurulacağı vb. konularda ilgili seminerler, konferanslar düzenlenmesi
- Destekleyici uygulamalar
 - ✓ Mesela tacize uğramış çalışana tıbbi ve psikolojik tedavi sağlanması
 - ✓ Sendikaya üyelik konusunda daha cesaretlendirici çalışmalar yapılması

şeklinde özetlenebilecek uygulamaların yaygınlaştırılmasının önem arzettiği; bu konuda devlet ve işletme yöneticilerine ve sivil toplum kuruluşlarına önemli roller düştüğü belirtilmektedir.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Support Information: No support was received from any institution

24

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Journal of Silk Road Tourism Research'ün hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

Ethical Approval: The author(s) declares that ethical rules have been complied with in all preparation processes of this study. In case of a contrary situation, Journal of Silk Road Tourism Research has no responsibility, and all responsibility belongs to the author of the article.

Etik Kurul Onayı: Çalışma etik kurul kararı gerektirmeyen araştırmalar kapsamındadır.

Ethics Committee Approval: The study is within the scope of research that does not require ethics committee approval.

Makale Türü: Derleme

Article Type: Review

KAYNAKÇA

- Ak, M., Sezer, Ö. (2018). “Kamu Personel Sisteminde Çalışanların Görevde Yükselmesinde Kayırmacılık Sorunu”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , Geybull Ramazanoğlu Özel Sayısı , 739-757
- Aracı, Ü. E., Koçak, N. (2014). “Dezavantajlı Bireylerin Turizmde İstihdamı: İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Algı, Görüş Ve Deneyimlerinin İncelenmesi”. Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi 2 , 191-205
- Arlı, E. (2013). “ Deniz Turizm Sektöründe Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığı Ve Cinsiyet Önyargısı”, Çalışma Ve Toplum Dergisi, 2013(3), 283-302
- Arslan, Ö. E. (2010). “İşgören seçiminde ve örgüt içi iş yaşamında siyasi ayrımcılık: Otel işletmelerinde bir araştırma”. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi
- Ataöv, T. (1996). Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:20
- Aydın T. Ş., Şahin P. N. (2008). “Turizm Sektöründe Kadın Çalışanların Karşılaştıkları Kariyer Engelleri Ve Cam Tavan Sendromu”. Yönetim Bilimleri Dergisi (Journal Of Administrative Sciences), 6(2), 113-128
- Aydınonat, E. (2012). “Engelli İstihdamını Artırmanın Yolları.”, Erişim tarihi: 13.10.2023 https://www.tepav.org.tr/upload/files/1338541914-0.Engelli_Istihdamini_Arttirmanin_Yollarini.pdf
- Baybora, D. (2006). “Çalışma Hayatında Özürlülere Karşı Ayrımcılık”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 51, 229-269
- Canman, D. (2000). İnsan Kaynakları Yönetimi.. Yargı Basın Yayım.
- Çağlar, S. (2017). “Hırvatistan’da Yaşayan Romanlara Yönelik Temel Hak Ve Özgürlük İhlalleri”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2017(29), 39-84.
- Çetin, C., Özdemirci, A. (2011). “İnsan Kaynakları Uygulamalarında Siyasi Ayrımcılık”. İçinde (Demirel, E., Tikici, M. ve Çetin C.). İçinde Türk iş yaşamında ayrımcılık (193-203). Nobel Akademik Yayıncılık
- Çizel, R (Temmuz 2012). “Engellilerin Çalışma Yaşamı”. Engelsiz Turizm Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 19-29
- Dalkıranoglu, T., Çetinel, F.G.(2008). “Konaklama İşletmelerinde Kadın Ve Erkek Yöneticilerin Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Turumlarının Karşılaştırılması”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 277-298
- Demir, M.(2011). “İş Yaşamında Ayrımcılık: Turizm Sektörü Örneği”.Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1), 760-784
- Durmaz, N. (2015). “Eğlence Sektöründe Çalışma Koşulları Ve Ayrımcılık: Çingeneler Örneği”. Çalışma Ve Toplum Dergisi, 2015(1), 259-292
- Engelliler Hakkında Kanun (2005), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20130425.pdf>
- Erol K. Z., Nam, D. (2021). “Kronik Bir Sosyal Sorun: Engellilere Yönelik Ayrımcılık” . Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi , 23 (1) , 167-194
- Eshid (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği) (2011). Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılık Ve Hak İhlalleri. Eshid İzleme Raporları No:2 Ankara: Eshid Yayınları
- Eshid (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği) (2021), 2020 yılı Ayrımcılık Algısı Raporu. Eshid Yayınları
- ILO 111 No’lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi (Kabul Tarihi: 4 Haziran 1958), Resmi Gazete Yayım Tarihi ve Sayısı: 22.12.1966 / 12484
- ILO (2003). Time for Equality at Work. Geneva: International Labour Conference, 91st Session, Report I (B).

- ILO (2007). Equality at Work: Tackling the Challenges. Geneva: International Labour Conference, 96th Session, Report I (B)
- Karaaslan, L. (2020). “Geçmişten Günümüze Engelli İstihdamı: Engelliler İçin Nitelikli İstihdamda Yeni Yaklaşımlar”. Çalışma İlişkileri Dergisi, Özel Sayı, 46-58
- Kırel, Ç., Kocabaş, F., Özdemir, A. A. (2010). “İşletmelerde Algılanan Cinsiyet Temelli Ayrımcılık”. Çimento İşveren Dergisi, Mayıs, 24, (3), 5-15
- Kutunis, R. Ö., Ulu S. (2016). “İşgücü Piyasalarında Ayrımcılığın Kaynakları”, Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der. 2016 (35), 359-372
- Mohsin, A. (2005). Discrimination. Abraham Pizam (Editor). International Encyclopedia Of Hospitality Management. Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Ngo, H. Y. (2000). “Trends in occupational sex segregation in Hong Kong”. International Journal of Human Resource Management, 11(2), 251-263.
- Önen, S. (Ekim 2011) “Çingenelerin Sosyal Haklara Erişimindeki Zorluklar: Roman Ve Dom Toplulukları Karşılaştırması”. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, . Bildiriler Kitabı , 465-480, Kocaeli
- Poyraz, E., Eyidiker, U.(Haziran 2019). “ Engelli Bireylerin Kamuda İstihdamının Hukuksal İncelemesi”. International Congress of Social Policy (TAEM Congresses), Ankara
- Rowe, M.P. (1990). “Barriers to Equality: The Power of Subtle Discrimination to Maintain Unequal Opportunity”. Employee Responsibilities and Rights Journal, 3(2), 153-163.
- Rutherford, D.G. (2002) Hotel Management and Operations, 3rd Edition. New York: John Wiley & Sons.
- Solem, P. E. (2016). “Ageism and age discrimination in working life”, Nordic Psychology, 68(3), 160-175
- Topgül, S. (2016). “Çalışma Yaşamında Yaşlı Ayrımcılığı mı Yaş Ayrımcılığı mı?”. İstanbul University Journal of Sociology, 36(2), 373-391.
- Tunçay, G. Y. (2020). “Toplumda Yaşa Bağlı Ayrımcılık” . Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi, 3 (1) , 1-5.
- Tutum, C. (1979). Personel Yönetimi. Türkiye Ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No: 179, Doğan Basımevi
- Unur, K., Uluhan, Y.. (2010). “Lisans Düzeyindeki Turizm Öğrencilerinin Çalışma Hayatında Karşılaşabilecekleri Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığı Algılamalarına Yönelik Bir Araştırma”. Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 7(3), 39-50
- Uguz, S., Topbaş, F. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Ve Kadın Emeği: Turizm Sektörüne Betimsel Bir Yaklaşım”. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:2, Sayı:7, 487-509
- URL 1: İktibas Dergisi, *Marmara Ün. Doç Dr. Ekmel Geçer ile ayrımcılık söyleşisi*, Erişim Tarihi: 19.11.2023, <https://iktibasdergisi.com/2023/03/11/doc-ekmel-gecer-ayrimcilik-hz-ademin-ogullarina-kadar-goturulebilir/>
- URL 2: Worldometers Uluslararası İstatik Kurumu, *Güncel Dünya Nüfusu Verileri*, Erişim Tarihi: 10.10.2023, <https://www.worldometers.info/tr/>
- URL 3: Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, *Hadislerle İslam*, Erişim Tarihi: 09.09.2023, <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=5&SAYFA=331>
- URL 4: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *İrk, Renk Ve Etnik Köken Temellerinde Ayrımcılık Raporu*, Erişim Tarihi: 02.10.2023, [https://www.tihk.gov.tr/public/editor/uploads/PDF%20\(3\).pdf](https://www.tihk.gov.tr/public/editor/uploads/PDF%20(3).pdf)
- URL 5: Dünya Sağlık Örgütü, *Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti*, Erişim Tarihi: 19.11.2023, <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf>

- URL 6: Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Engelli Ve Yaşlı İstatistik Bülteni Temmuz 2021*, Erişim Tarihi: 02.10. 2023, https://www.aile.gov.tr/media/88684/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz2021.pdf
- URL 7: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Nüfus Ve Konut Araştırması 2011*, Erişim Tarihi: 09.09.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-ve-Konut-Arastirmasi-2011-15843>
- Yeşiltaş, M., Arslan, Ö. E., Temizkan, R. (2012). “İşgören Seçiminde Ve Örgüt İçi İş Yaşamında Siyasi Ayrımcılık: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 94-117